ÁRBÓK

HINS ÍSLENZKA FORNLEIFAFÈLAGS

1906

REYKJAVIK
ÍSAFOLDARPRENTSMIÐJA
1907

ÁRBÓK

HINS ÍSLENZKA FORNLEIFAFÉLAGS

1906

REYKJAVÍK
ÍSAFOLDARPRENTSMIÐJA
1907

Rannsókn

i Norðurlandi sumarið 1905.

Eftir

Brynjúlf Jónsson.

Sumarið 1905 ferðaðist eg um Norðurland fyrir Fornleifafélagið, því þar var enn ýmislegt að athuga. Mun eg nú skýra frá rannsóknum mínum í hverri sýslunni fyrir sig, eins og eg gjörði 1900.

I. Suður-Þingeyjarsýsla.

1. *Þingey.* Hvenær sem Þingeyjarsýsla er nefnd, þá er eins og manni sé sagt það, að hún sé kend við *þingstað*, er hafi heitið *Þingey* og verið vorþingstaðurinn í *Þingeyjarþingi.* Lítið er hans getið í sögum vorum: að eins á 2 stöðum í Reykdælu, kap. 27 og k. 29, er nefnt Eyjarþing. En nafnið *Þingey* kemur hvergi fyrir í sögum. Kunnugir vita samt að Þingey er til og heldur enn nafninu og að þar sjást enn glöggvar leifar þingstaðarins. Er enginn efi á því, að Eyjarþing er það þing, sem í Þingey hefir verið haldið. Þingey liggur í Skjálfandafljóti, þar sem það rennur norður með sunnanverðri Köldukinn og er Fljótsheiði þar austan megin. Myndar eyjan yzta hala hraunflóðs þess, sem runnið hefir ofan endilangan Bárðardal. Er eyjan á að gizka nálægt 1 míla að lengd, en tiltölulega mjó. Hún er öll vaxin fjalldrapa. En uppblástursgeiri liggur skáhalt yfir um hana, frá suðvestri til norðausturs, skamt frá suðurenda hennar. Þar er vað á vesturkvíslinni, kallað Sandbrotavað og er það skamt frá bænum Barnafelli í Köldukinn. Mestur hluti fljótsins er í vesturkvíslinni. Yfir austurkvíslina má víða ríða. Þó er einna bezta vaðið spölkorn fyrir norðan suðurodda eyjarinnar. Austan að því vaði liggur, ofan af Fljótsheiði, ruddur vegur, fornlegur mjög, sem nú hefir eigi verið notaður svo lengi sem menn

vita til. Löngu norðar er í kvíslinni dálítil ey, löng og mjó, er heitir Bjúgey. Við norðurenda hennar beygist kvíslin austurávið, en svo brátt aftur vesturávið, — og skilur þá eftir hraunjaðar fyrir austan sig; annars liggur sín kvísl með hvoru fjalli utan með hrauninu. — Við þessar stefnubreytingar kvíslarinnar myndast dálítið hálfkringlumyndað nes austur úr Þingey. Á því er þingstaðurinn, og sjást hans glöggar menjar. Hefir þó nokkuð af þeim eyðilagst við það, að bær var gjörður þar í byrjun 19. aldar. Hann stóð um 40 ár. Eru auðþektar tóftir þær, er bænum tilheyra. En sumstaðar sjer á forntóftir út undan þeim. Hefir þar verið bygt ofan á þingbúðatóftir. Það er merkilegt við þenna þingstað, að utan um hann er tvöföld girðing, hvortveggi mjög fornleg, og hafa þeir garðar verið afar-miklir. Að austanverðu er kvíslin í stað garðanna. Innri girðingin er nokkuð óregluleg: kreppist saman er nær dregur kvíslinni, en slær sér þó út aftur. Það kemur af því, að norðurhlið hennar beygir suður fyrir stóran hraunhól, en síðan aftur austur og norðaustur með honum og þá fram á kvíslarbakkann. Hóll þessi heitir Þinghóll. Ytri girðingin myndar næstum reglulegan hálfhring. Hinn hálfhringinn á móti myndar kvíslin og má hann einnig heita reglulegur, nema hvað hann gengur inn á við sunnantil. Með öðrum orðum: suðurendi girðingarinnar liggur austur á kvíslarbakkann dálítið sunnar en nesið fer að myndast. Búðatóftir eru eigi allfáar: Vesturhlið innri girðingarinnar er mynduð af búðaröð, sem liggur frá norðri til suðurs. Það eru 5 búðir: hin syðsta nál. 8 fðm. löng, en hver hinna hér um bil helmingi styttri. Austur frá hinni löngu tóftinni er sérstök tóft, ferskeytt, fremur lítil. Beint suður af búðaröðinni er einstök tóft fyrir utan (innri) girðinguna og er norðurendinn áfastur við hana og nokkuð óglöggur, svo ekki er bægt að ákveða lengd búðarinnar. En einna stærst er hún af búðunum. Nokkrum föðmum austur frá búðaröðinni er nýleg tóft allmikil. Hún hefir tilheyrt bænum og verið annaðhvort fjárrjett eða heystæði. Hún liggur frá norðri til suðurs Fyrir búðatóftum vottar við báða enda hennar, og eru líkur til, að hún hafi verið sett ofan á búðaröð. Framhald af þeirri röð til norðurs heldur svo áfram fyrir utan innri girðinguna norður að hinni ytri. Eru þar fyrir víst 4 tóftir, og allar stórar: 6—8 fðm. á lengd, nema hin syðsta, sem næst er innri girðingunni: hún er um 4 fðm. Á stærð við hana er sjerstök tóft, sem liggur einstök fyrir austan þessa búðaröð hér um bil miðja. Mitt á milli nýju tóftarinnar, sem nýlega var getið, og Þinghóls er stök tóft, langt frá öllum öðrum; hún er einna óglöggust og eigi stór. Út lítur fyrir, að búðartóft sé áföst innri girðingunni sunnan

undir Þinghól, þó er það óglögt, enda tekur þar við nýleg tóft, sem bænum hefir tilheyrt, hvað sem þar kann að hafa verið áður. Norðaustur frá hólnum er enn búðaröð, sem liggur frá kvíslarbakkanum til norðvesturs. Hún er fremur óglögg og niðursokkin. Virðast þar hafa verið 4 búðir og eigi alllitlar. Bæjartóftin er suður frá Þinghól á kvíslarbakkanum, og sér einnig á búðatóttir út undan henni á tvo vegu. Norðvestur frá bæjartóftinni og eigi langt frá henni er enn nýleg tóft. Eigi verður séð, að hún sé sett ofan á fornvirki. Yfir um þvera suðausturhlið hólsins sér fyrir nýlegum garði: mun það hafa átt að verða túngarður, en raunar hefir túnið aldrei orðið grætt, og túngarðinum eigi haldið áfram. Skamt frá suðurenda garðspottans hefir verið byrjað á að byggja ofurlítinn kálgarð eða eitthvað þess konar, en virðist eigi heldur hafa orðið fullgert. Á norðvesturhlið hólsins vottar fyrir fornlegum hring; hallar honum ofan af hólnum og er hann að neðanverðu orðinn að stórþýfi. — Utan við ytri girðinguna suðvestanmegin er lítill hóll, lágur og flatur með sléttu hraunmalar yfirborði. Kringum hann er hringgarður, 38 fðm. um kring, og er hann dálítið frálaus hólnum norðanmegin. Það er eina mannvirkið sem eg gat séð utan girðinga.

Þess skal getið, að kvíslarfarvegur liggur eftir endilangri eynni. Það er nú grasi vaxin laut og liggur í ýmsum bugðum. Vestur frá þingstaðnum hefir hún stóra bugðu austur á við og liggur þar allnærri honum. Hún heitir Þinglág. Langt norður frá þingstaðnum eru í henni 2 klettar, hvor hjá öðrum. Þeir heita Hengingarklettar. — Þess var getið hér að framan, að norðaustan við þingstaðinn beygist kvíslin vestur á við og skilur eftir hraunjaðar fyrir austan sig. Nokkuð löngum spöl norðar skiftir kvíslin sér í tvent: brýst eystri hlutinn þvert austur í gegnum þenna hraunjaðar, — sem er orðinn allbreiður, — og fellur síðan um djúpt gljúfur ofan með heiðinni. Við þetta myndast sérstök ey, eigi alllítil, er heitir Skuldaþingsey. Nafnið bendir á þinghald þar. En eigi sjást þar þó nein mannvirki. Norðurendi beggja eyjanna myndar háa brún, sem er næstum bein, en liggur þó skáhalt við, því norðausturhorn Skuldaþingseyjar nær lengst norður, en norðvesturhorn aðaleyjarinnar skemst norður. Vesturhluti austurkvíslarinnar, sá er skilur Skuldaþingsey frá aðaleynni, fellur norður af brúninni um háan og fagran foss, er heitir Ullarfoss. Gæti hugsast, að nafnið væri myndað af froðunni neðan undir honum. Þar er djúpur og víður hylur. Hann heitir Skipapollur. Er sagt að þangað hafi Skjálfandafljót verið skipgengt í fornöld og þar verið skipalægi. Og nokkuð er það, að kalla má hallalaust þaðan til sjávar. Rennur fljótið þar á eyrum, sem af

árburði eru myndaðar. Má eigi vita, hve mikið þær kunna að hafa aukist síðan landið bygðist.

Eg bjó til uppdrátt af eynni og þingstaðnum, því Fornleifafélagið átti engan áður. En uppdráttur þingstaðarins eftir Daníel Bruun höfuðsmann, sem prentaður er í riti hans »Fortidsminder og Nutidshjem«, er í fárra manna höndum hér á landi. — Nýju tóftirnar gjörði eg dekkri en hinar á uppdrættinum.

2. Í *Rauðuskriðu.* Norður við enda Fljótsheiðar gengur dalhvarf vestan í hana. Er sinn höfði hvoru megin; en ekki eru það hamrafjöll. Fjórir bæir eru í dalnum: Norðanmegin er Rauðaskriða (höfuðból) og hjáleigan Skriðuland, en sunnanmegin Jódísarstaðir og Bergsstaðir. Lengra inn í dalnum eru 3 eyðibýli: að norðan Skriðusel og Steinsstaðir, en að sunnan, inn frá Jódísarstöðum, Ingveldarstaðir. Þar sjer til rústa og allmikilla fornra girðinga. Í Rauðuskriðu hefir verið kirkja, eða að minsta kosti bænahús, í kathólskri tíð. Raunar er þess hvergi getið, svo jeg viti; en þar sér glögt fyrir kirkjugarðinum. Kirkjutóft eða leiði er þó eigi hægt að aðgreina: það er alt orðið að óreglulegum þúfum. Legsteinn hefir verið tekinn þaðan og fluttur í fjárhús á túninu. Er hann þar, reistur á rönd, í undirstöðu undir framgafli innanverðum, og liggur garðinn fast við hann. Steinninn er úr blágrýti, óhöggvinn og er meir en $2^1/_2$ al. á lengd, um 1 al. á breidd og um 7 þuml. á þykkt þar er séð verður. Tvær leturlínur eru á honum og liggja langsetis út undir röndinni þeirri, er nú veit niður. Var garðinn rifinn frá svo eg gæti séð þær. En dagsljós komst þar lítt að og var sem hálfdimma á steininum. Varð því að nota lampaljós. Var sú birta eigi vel skýr. Þó ætla eg að eg hafi séð letrið nokkurn veginn rjett. En það er ókennilegt. Dró eg það upp, svo nákvæmlega sem mér var unt. Í upphafi neðri línunnar er fallið úr steininum og vantar því neðan af fyrsta stafnum. Úr fyrstu 6 stöfunum mun mega lesa: *Magnús,* og svo las Jóhannes Þorkelsson á Ytra-Fjalli, vitur maður og vel að sér. Um hitt annað af þessu letri verður ekkert sagt að svo stöddu. Engan veginn held eg því fram, að uppdráttur minn sé svo áreiðanlegur sem þörf er á. Þess er varla að vænta, að uppdráttur geti verið jafnfullnægjandi og steinninn sjálfur. Hann þyrfti að komast til Reykjavíkur. Þar gæti »fagmenn«, innlendir og útlendir, skoðað hann. Mundu bændur í Rauðuskriðu, Friðfinnur Sigurðsson og Hernít Friðlaugsson, taka að sér, fyrir sanngjarna borgun, að draga hann til Húsavíkur, svo þaðan mætti flytja hann á skipi.

Í móa fyrir vestan tún á Bergsstöðum er dálítil girðing, forn, og í henni bæjarrúst, mjög niðursokkin. Heitir það Mánagerði, en höfðinn fyrir ofan Mánafell. Kemur það vel heim við Landn., að þar hafi búið Máni landnámsmaður, sem rekinn var frá Máná á Tjörnesi. Og með því að *Máni* er sjaldgæft nafn, en Eysteinn *í Rauðuskriðu*, sem Reykdæla getur, var Mánason, þá liggur beint við að ætla, að hann hafi verið sonur þess Mána, sem hér er um að ræða. Máná er nyrzti bær á Tjörnesi, en Valadalur næsti bær þar fyrir utan. Munnmæli þar á nesinu segja, að Vali hafi rekið Mána burt. En Landn. nefnir til þess Böðólf, er nam alt nesið og hefir því ráðið þar mestu. Hafi nú Máni verið líkur Eysteini í skapi og Vali kent ójafnaðar af honum, en verið skjólstæðingur Böðólfs, þá getur það legið til grundvallar fyrir munnmælunum, að Böðólfur hafi gjört það vegna Vala, að reka Mána burtu.

3. *Valahaugur* er sýndur upp í dalsbrúninni gegnt bænum Valadal. Það er raunar náttúrlegur hóll, eða öllu heldur dálítill grasi gróinn ás. Hann er allhár og af honum fagurt útsýni. Að ofan er hann flatur og eigi víðari ummáls en svo, að þar er rúm fyrir haug, þó hann væri nokkuð stór. Nú er þar svo út grafið, að allar menjar haugsins eru horfnar. Björn Helgason, bóndi í Ytri-Tungu, sagði mér, eftir afa sínum, að Páll bóndi á Héðinshöfða, langafi Björns, hefði grafið Valahaug út og fundið þar tvo hluti af eiri: armhring og »bauk«, — það virðist hafa verið eins konar smá-ílát; aðrir, sem höfðu haft sagnir af grefti Páls, kölluðu það »ofurlítinn eirketil«. — Ekkert fann Páll þar annað, hvorki vopna- né beinaleifar, og bendir það til þess, að áður hafi haugurinn verið rofinn og ræntur, en þessir tveir hlutir, sem Páll fann, hafi þá orðið eftir af vangá. Svo sagði Björn, að Páll hefði haft »baukinn« til að geyma ýmislegt smávegis í. En hvað um hann varð eftir Páls dag, vissi hann ekkert um. Um armhringinn hafði hann heyrt það, að síðast hefði átt hann kona þar á nesinu, er Aðalbjörg hét, hún hefði farið til Ameríku fyrir 15—20 árum og hefði að líkindum haft hringinn með sér. — Nú fyrir 6—8 árum gerði Skafti nokkur Arason nýja tilraun til að leita í haugnum, og var auðséð, að hann hafði grafið rækilega. En hann fann samt ekki neitt. Hann er síðan farinn til Ameríku.

4. *»Hallbjarnarhaugur«* er sýndur skamt frá Hallbjarnarstöðum. Það er lítill, ávalur bali í djúpri graslaut framan í brekkubrún. Er auðséð, að lautin hefir á sínum tíma verið jarðfall, og hefir það skorið sig niður úr brekkubrúninni tveim megin við litla jarðtorfu. Úr þeirri jarðtorfu hefir svo balinn myndast þá er jarðfallið greri upp, en hefir víst aldrei haugur verið. Þó hefir þar verið gjör all-

mikill útgröftur fyrir eigi mörgum árum. En ekkert fanst, sem ekki var von.

5. *Böðólfsstaðir*. Svo segir Landn. III. 19., »þau (Böðólfur) fóru öll til Íslands ok brutu skip sitt við Tjörnes ok váru at Auðólfsstöðum hinn fyrsta vetr. Hann nam Tjörnes alt milli Tunguár ok Óss«. Hér við er það at athuga, að »Auðólfsstaðir« eru ekki til á Tjörnesi; en þar er eyðibýli, sem heitir Böðólfsstaðir. [Suma heyrði eg nefna það »Bugólfsstaði», sem er auðsæ afbökun]. Böðólfsstaðir eru í Ytri-Tungu landi austur við Hallbjarnarstaðaá og er dálítið lengra frá sjó en næstu bæir eru nú. Sér þar glögt fyrir túngirðingu og rústum. Virðist bygð hafa haldist þar nokkuð langt fram á aldir, því sumar rústirnar eru grænar. Ein þeirra hefir tvær hliðartóftir og þriðju þar inn af. Það getur verið fjóstótt. Hún er inni í austanverðri girðingunni. Önnur rúst er í henni vestanverðri. Það er fornleg bæjarrúst: er að sjá sem þar hafi verið 4 bæjarhús hvert af enda annars. Því miður hefir í seinni tíð verið bygð fjárrjett, eða stekkur, ofan á miðju þessarar rústar. Suðaustan til er partur af girðingunni myndaður af rúst, sem er tvískift: hvor tóftin af enda annarar, og er hvor um sig hér um bil 3 fðm. löng. Þetta sýnist einnig vera bæjarrúst. Hún er mjög niðursokkin og svo fornleg, að eigi sér á henni grænan lit. Er að sjá, að sú rústin hafi fyrst verið lögð niður. Enn er ein rúst, sem myndar part af girðingunni norðaustan til. Það er óskift tóft, ef til vill forn fjárrétt, og slær að eins grænleitum lit á hana. Mér sýnist nú líklegt, að Böðólfsstaðir séu bær Böðólfs landnámsmanns, og að í Landn. ætti að standa: *Böðólfsstöðum* í staðinn fyrir »Auðólfsstöðum«. Það getur svo auðveldlega verið ritvilla. Má vera að bæjarrústirnar hafi verið tvennar vegna þess, að þau voru þar *öll* hinn fyrsta vetur. Um vorið hafa þau skift sér: Böðólfur að líkindum búið þar áfram, en fengið hinum aðra bústaði. Orð Landn. eru ekkert á móti því.

6. *Óþveginstunga*. Svo segir í Reykdælu, 4. kap.: »Hánefr hét maðr. Hann bjó í Óþveginstungu«. Eigi sést af sögunni hvar sá bær hefir verið, og týnt er nú nafn hans. En allar líkur eru til, að það sé sá bær, sem nú heitir Laugasel. Það er syðsti bær í Reykjadal. Kemur Reykjadalsá sunnan að fyrir vestan bæinn, en fyrir austan hann rennur lækur, sem heitir Óþveginslækur, og fellur í ána litlu neðar, svo að þar myndast nes eða tunga, sem bærinn stendur í. Óþveginsmýri heitir upp með læknum og Óþveginsás litlu austar. Öll örnefnin eru líklega kend við viðurnefni manns. Úlfr úþveginn er nefndur í Njálu. Fleiri gátu haft það kenningarnafn. En hvernig stendur á því, að bæjarnafnið skyldi týnast, þar

sem þessi örnefni haldast, hafi bærinn verið þar hjá þeim? Það er hægt að hugsa sér: Óþveginstunga hefir lagst í eyði. Laugamenn hafa eignast landið. Þar hefir síðan verið selför frá Laugum. Og úr selinu hefir orðið bær þá er fram liðu stundir. Þá var eðlilegt, að hann héti Laugasel.

7. *Hörghús* heitir lambhús á Stóru-Laugum í Reykjadal. Það stendur á hól einum suður á túninu og lítur út fyrir að hafa staðið þar lengi, — því á Norðurlandi endast byggingar vel. — Engin forn mannvirki sjást á hólnum og mjög er jarðvegur þar þunnur, svo að, þó hörgur hafi staðið þar áður, þá hefir hann hlotið að eyðileggjast og allar menjar að hverfa þá er húsið var bygt. Eru litlar líkur til að merki hans sæist undir húsinu, þó það væri tekið burtu. Nokkru austar í túninu er stór forn tóft, eða hringur, sem heitir Valhöll. Engin sögn fylgir henni og eigi heldur Hörghúsinu. Það sögðu menn mér, að vestan árinnar, þar á móts við, væri móaflesjar, er kallaðar eru *Hörgur* (Hörgurnar), og mundu þær hafa nafn af því, að þær væri svo harðar og hrjóstugar. Og líkt héldu þeir að kynni að standa á með Hörghúss-nafnið. En mundi hitt eigi vera nær sanni, að »Hörgurnar« hafi til forna verið skógi vaxnar, og að sá skógur hefði verið lagður til hörgsins og ætlaður til eldsneytis?

8. *Finnastaðir* heitir rúst, skammt norðvestur frá túni á Fornastöðum í Ljósavatnsskarði. Hún er nær 14 fðm. löng frá austri til vesturs, og er auðséð á endatóftunum, að það er forn bæjarrúst. En um miðjuna hafa síðar verið sett fjárhús ofan á hana og sjást tóftir þeirra glögglega. Munnmæli segja, að Þorvarður Höskuldsson hafi búið á Finnastöðum. En samkvæmt Ljósvetningasögu bjó hann raunar á Fornastöðum. Þar á móti ber nafnið Finnastaðir það með sér, að það er kent við mann, sem hefir heitið Finni. Finni hét föðurbróðir Þorvarðs, — annars er nafnið sjaldgæft, — og ef Finnastaðir væri kendir við þann Finna, þá mætti líta svo á, sem munnmælin hefði haft skifti á þeim frændunum. En nú sést það af Ljósvetningasögu, að Finni hefir búið undir Felli í Köldukinn, svo það er nokkuð djarft, að gera ráð fyrir, að hann hafi búið á Finnastöðum. Ekki er samt nein fjarstæða að geta þess til, að hann hafi *fyr* búið á Finnastöðum, en *síðar* undir Felli.

9. *Fornastaðasel* var rúmum stekkjarvegi suðaustur frá bænum. Þar sjást nú að eins stekkjarrústir. Bær var þar þó áður og hèlzt bygðin svo lengi, að síðasti bóndinn þar var Jón, faðir hinna nafnkunnu bræðra Björns í Lundi og Kristjáns á Illugastöðum, sem uppi voru á fyrri hluta 19. aldar, og voru báðir atkvæðamenn.

10. *Isólfstunga.* Reykdæla getur, í 24. kap., um Ísólfstungu í Bárðardal. Það bæjarnafn er týnt, og hefir Valdimar Asmundarson getið þess til, í nafnaskrá Reykdælu, að það sé Litla-Tunga, og getur það nú vel verið. Þó hefir mér dottið annað í hug, sem mér virðist liggja enn beinna við. Næsti bær fyrir sunnan Litlu-Tungu hét Íshóll, hann er nú í eyði. — Hann stóð í tungu, er myndaðist af Mjóadalsá að vestan, en Fiskiá og Íshólsvatni að austan. Þetta nafn: *Ishóll*, sýnist mér nokkuð grunsamt. Þar er enginn *ís*, nema þá er vatnið liggur á vetrum, og er slíkt algengt og engin ástæða til að kenna þenna bæ við *ís* fyrir það, fremur enn svo marga bæi aðra, þar sem vötn eru. Þar á móti sýnist mér það liggja nærri, að úr bæjarnafninu *Isólfstunga* gæti orðið *Ishóll.* Hafi t. a. m. vatnið heitið *Isólfsvatn*, þá heyrist það í skjótum framburði sem *Ishólsvatn* (eða *Isólsvatn*), og á sama hátt gat Ísólfstunga orðið *Isólstunga* og úr því *Ishólstunga*, og svo ekki annað en stytta það í: *Ishóll.* — Daníel Bruun, höfuðsmaður, getur þess, í fylgiriti við Árbók Fornleifafèlagsins 1898, að hann fann, meðal annars, miklar bæjarrústir við Fiskiá, en nafn þess bæjar var týnt. Það mun varla fjarri að ætla, að þar hafi Ísólfstunga staðið í fyrstu, en verið flutt undan sandfoki upp að vatninu þangað sem Íshóll stóð síðan, og er þá líklegra, að bæjarnafnið hafi eigi breyzt fyr en eftir flutninginn.

11. *Eyðibœir í Þegjandadal.* Aðaldalur (eða Aðalreykjadalur) skiftist að innanverðu í 3 arma. Beinasta framhald hans er Reykjadalur, og er hann vestast; en austast gengur Laxárdalur suðaustur til Mývatnssveitar. Í miðið er Þegjandadalur og er hann miklu minstur. Hann er allur grösugur og hafa til forna verið í honum 10 bæir, sem nú eru í eyði. Allir voru þeir eign kirknanna á Grenjaðarstað og í Múla, og allir hafa þeir verið lagðir niður til þess, að staðirnir gæti sjálfir notað löndin. Lækur rennur eftir dalnum, er skiftir löndum. Bæirnir fyrir austan hann voru Grenjaðarstaðarkirkjueign og hétu þeir: 1. Hrísar. 2. Hrísakot (líka nefndur Hlemmiskeið). 3. Bjarnastaðir. 4. Brúar. 5. Brúagerði. 6. Hjalthús. Nú er Grenjaðarstaður einn eftir í Þegjandadal austanmegin lækjarins. Vestanmegin hans voru bæirnir Múlakirkjueign og eru þeir nefndir: 1. Einarsstaðir. 2. Bjargakot. 3. Hólkot. 4. Vestra-Holt. Einn bær er enn bygður vestan lækjar og er hjáleiga frá Múla. Hann er vanalega nefndur *Kraunastaðir*, en sumstaðar *Hraunastaðir* og enn sumstaðar *Kraumastaðir.* Menn hafa ekki skilið nafnið, og er það ekki láandi. Mèr hefir dottið ein skýringartilraun í hug, og er hún sú: að bærinn hafi upphaflega heitið Krýnastaðir: haft nafn af krýnóttu nauti. En með því að *ý* var fyrrum borið fram sem

nú er *au* (eða mjög líkt því), þá hafa menn á síðari tímum tekið að rita það með *au*. En við það hlaut það að verða óskiljanlegt.

12. *Eyðibœir í afdölum Fnjóskadals.* Fnjóskadalur skiftist að innanverðu í 3 arma: Timburvalladalur er austastur og er talinn framhald aðaldalsins: kemur Fnjóská fram úr honum. Í honum er einna mest undirlendi. Hjaltadalur er í miðið, og er að lengd á milli hinna. Bleiksmýrardalur er vestastur og er hann talinn miklu lengstur. Eigi gat eg ferðast um þessa dali. Þeir eru allir þröngir og í þeim vegleysur og ófærur. Varð eg að láta mér nægja að sjá inn eftir þeim, En um eyðibæi þar fekk eg góðar og greinilegar skýrslur hjá kunnugum mönnum. Sá, sem fræddi mig mest og bezt, var Guðmundur bóndi Davíðsson í Fjósatungu, fróðleiksmaður, greindur og minnugur vel, enda allra manna kunnugastur um þessa dali: Hann ólst upp á Reykjum: sá bær liggur við minni Bleiksmýrardals og smalaði G. mörg ár í þeim dal. Seinna bjó hann mörg ár í Hjaltadal og kom þá oft í Timburvalladal. En hvar sem hann kom, veitti hann öllu nákvæma eftirtekt og man það síðan. Hefði hann getað fylgt mér inn í dalina, mundi eg hafa »treyst á fremsta« að fara þangað. En hann er nú áttræður og eigi lengur fær til slíkra ferða. En eftir hans tilögn og undir hans umsjón bjó eg til afstöðuuppdrátt eyðibæjanna, sem eg vona að sé betri en ekkert til þess, að skilja það, sem hér verður um þá ritað. En eigi má vænta að hann sé nákvæmur. Mun eg nú taka hvern dalinn fyrir sig og skýra frá eyðibæjum þar og fleiri örnefnum.

a) *Timburvalladalur.*

1. *Heimarasel* var spölkorn fyrir innan Sörlastaði, sem nú er insti bær í Fnjóskadal austanmegin. Þar hélzt bygð svo lengi, að kona Kristjáns á Illugastöðum fæddist þar. Þar sést stór túngirðing, alt að 7 dagsláttum. Nokkuð er þar blásið með ánni, en var óblásið fyrir 67 árum. Nú er þar þó að gróa upp aftur.

2. *Fremrasel.* Þar er byggilegt og sjást vatnsveitingaskurðir, en lítið sést til tófta og þykir eigi víst, að þar hafi verið bær að staðaldri.

3. *Fagranes* er nokkru innar. Það telja munnmæli með eyðibæjum. Þó sjást þar eigi tóftir með vissu.

4. *Hvítárkot* var langt inni í dalnum hjá árspænu, er Hvítá heitir og hefir nafn af fossafalli. Þar er nú alt undir skriðu.

5. *Timburvellir* voru vestanmegin í dalnum, gegnt Fagranesi. Þar sjást allmiklar rústir og tún svo stórt, að það var kallað tólf eyrisvellir. Það er enn grasi vaxið. Þó hefir skriða fallið sunnan-

til á túnið. Önnur skriða er utanvert við það. Sjá má, að lækur hefir verið leiddur heim að bænum.

6. *Tungufell* var austan undir Kambfells-nibbunni: [Kambfell er múlinn, sem gengur fram milli Timburvalla og Hjaltadals]. Þar er graslendi, sjást rústir og túngirðing, um 8 dagsláttur. Lind hefir verið leidd heim á bæjarhól og þar gjört brunnhús yfir hana.

b) *Hjaltadalur.*

7. *Kambfell* var vestan undir Kambfellsnibbunni og yzti bær í Hjaltadalnum austanmegin. Þar er graslendi, en þó allmiklar skriður. 1818 sprakk jarðvegurinn langs eftir hlíðinni fyrir ofan bæinn. Þó varð eigi af því, að skriðan félli. En með því að búist var við, að hún félli þó seinna yrði, þá fluttist fólkið þaðan vorið eftir (1819). Hefir þar ekki bygst síðan. Þó féll skriðan aldrei og greri sprungan aftur. Rústir sjást vel og tún allstórt, en víða hlaupnar á það skriður. Engjar voru í mýradrögum; en þær hafa skriður eyðilagt.

8. *Bjarnasel* þar langt inn með hlíðinni er eytt af skriðum.

9. *Smáhólasel* var inn undir hólaröð, sem þar liggur um þveran dalinn.

10. *Bæjarstæði* er kallað innar en í miðjum Hjaltadal að vestanverðu. Það er fyrir innan hólana. Er þangað 3 tíma lestaferð frá bænum Hjaltadal. Nafn þessa bæjar er týnt. En sögn er, að bærinn Hjaltadalur hafi verið þar til forna, en síðar verið fluttur þangað sem hann er nú: utarlega í dalnum að norðanverðu. Í Bæjarstæði sáust rústir fram á 19. öld. Þá var það eitt vor, að Árni Dínusson bóndi í Hjaltadal fór með 2 dætur sínar inn á dal að tína fjallagrös. Tjölduðu þau í rústunum í Bæjarstæði og ætluðu að dvelja þar nokkra daga. Og til þess að geta lesið húslestur á sunnudaginn, hafði Árni með sér húslestrarbækur og vóru þær varðveittar í keraldi. Á sunnudagsnóttina gjörði ákaft regn og tóku skriður að falla. Tóku þau það ráð, að halda heim snemma á sunnudagsmorguninn, en létu tjaldið og farangurinn vera eftir í rústunum. Þá er þau komu þar er Heimastaklif heitir, féll skriða fyrir utan klifið og voru þau þar tept. Eftir nokkra stund bar þar að smalamann, er Grímur hét. Hann vóð skriðuaurinn upp fyrir hné og komst til þeirra. Síðan tókst þeim Árna að koma stúlkunum yfir skriðuna og gengu síðan heim. Hestarnir voru eftir, og höfðu þau sprett af þeim og lagt reiðtýgin afsíðis. Litlu síðar kom skriða, sem stefndi á hestana; en hún klofnaði, og stóðu þeir á geiranum heilir; en reiðtýgin fórust. Þá er fært þótti, fór Árni að vitja um farangur sinn í Bæjarstæði. En þá hafði skriða tekið burt rústirnar með öllu sam-

an. Bæjarstæði er því horfið. En þó sér þar á túngarðsspotta á einum stað. Á báðum jöðrum skriðunnar höfðu myndast rastir af skógviði, sem hún hafði rifið með sér. Í þeim röstum fundust ýmsir munir úr farangri Árna; en alt var það ónýtt nema keraldið, sem bækurnar voru í: það hafði orðið léttast fyrir af öllu og kastast heilt út röstina. Þar fanst það með bókunum óskemdum.

[Dínus, faðir Árna, bjó í Hjaltadal á undan honum. Hann var svo mikill vexti, að hann bar höfuð yfir alla menn aðra á Hálsþingi. Og eftir því var hann sterkur, hraustur og heilsugóður. Hann komst yfir tírætt. Eg get þessa, þó að það komi ekki málinu við].

Á leiðinni milli Hjaltadals og Bæjarstæðis sjást á tveim stöðum kvíatóftir. Þar munu hafa verið sel, en að líkindum engir bæir.

11. *Steinagerði* hefir heitið smákot við landamerkin milli Hjaltadals og Snæbjarnarstaða. — Sá bær er í mynni Hjaltadals að vestanverðu. Lítil rúst sést í Steinagerði og lítil túngirðing. En læk hefir verið veitt heim til bæjar.

c) *Bleiksmýrardalur.*

12. *Klaufarkot* telst með Bleiksmýrardal, þó það væri raunar ekki í dalnum sjálfum. Bærinn Tunga, sem enn er bygður, stendur í mynni dalsins austanmegin og á land austur með múlanum, sem skilur Bleiksmýrardal og Hjaltadal. En þar hefir kotið staðið undir klauf, sem gengur upp í múlann, nál. mitt milli dalanna. Þar sjást rústir á 2 stöðum. En um aðrar af þeim er sú sögn, að þær séu eftir fjárhús, sem Sveinn ríki á Illugastöðum hafi átt þar. Sér og fyrir fjárréttinni, sem hann á að hafa rekið féð í.

13. *Tungusel* er í Tungulandi inn í dalnum. Óvíst er hvort þar var bær.

14. *Grænutóftir* heita langt suður í dalnum. Er einnig óvíst hvort þar hefir verið annað en sel. Þar nálægt heitir Halldórshvammur og sést þar lítil tóft. En svo stendur á henni, að Halldór, sem bjó í Tungu fyrir og um 1784, gjörði sér þar viðlegukofa til kolagerðar.

15. *Bleiksmýri* er mjög langt suður í dalnum austanmegin. Þar er helzt nokkurt undirlendi Það er grösug mýrarspilda, en þó spilt af skriðum. Skamt utar lét maður sá, er Höskuldur hét, mæla sér út túnstæði, 12 eyrisvelli, á þeim stað, er helzt þótti óhætt fyrir skriðum. Þá voru þeir uppi Björn í Lundi og Kristján á Illugastöðum. Þeir sýndu H. fram á, að eigi væri þar byggjandi fyrir vegleysum og svo langt frá bygð. Hann hætti svo við það.

16. *Svartárdalur* gengur suðaustur af Bleiksmýrardal mjög innarlega. Eigi er hann hér talinn af því, að þar hafi bær verið, heldur af því að þar er steinn, sem kallaður er *altari*. Það er blágrýtisbjarg, aflangt-teningsmyndað. Sá flöturinn, sem hann stendur á, er talsvert mjórri en sá, er upp veit, og er steinninn því inn undir sig á báðar hliðar; að ofan líkist hann sléttu borði. Þótti fyrri mönnum hann merkilegur.

17. *Sandakot* heitir norðanmegin í dalnum, litlu utar en á móts við Svartárdal. Engar eru þar bygðamenjar nema nafnið eitt.

18. *Flausturbalar* heita nálægt miðju dalsins norðanmegin. Þar sér til rústa á 3 stöðum, en tún hafa skriður hulið. Sagt er, að á einum bæ þar hafi verið 24 hurðir á járnum og að þar hafi verið kirkja. En áin hefir brotið framan af bölunum, og halda menn, að kirkjustæðið sé af brotið.

19. *Vindhólar* heita spölkorni fyrir utan Flausturbala. Eigi er þess getið, að þar hafi bær verið. En þeir eru merkisstaður vegna þess, að þar gekk úti Vindur, víghestur Sigmundar á Garðsá, og þar var hestum att í síðasta sinn hér á landi. (Sjá Árbækur Espólíns VI, 21). Sjást þar 2 fornir garðar neðan frá upp að fjalli. Þar upp frá eru skriðuhólar miklir, er hlaupið hafa úr fjallinu. Er þar skál eftir djúp og víðlend. Hún er grösug og í henni góð hestaganga. Litlu utar eru hólarnir lægri og ganga ofan að ánni. Þar sést á einum stað dálítil rústabunga. En ekki er henni nafn gefið og engin sögn er um hana. — Spölkorni fyrir utan Vindhóla gengur dalur af Bleiksmýrardal til suðvesturs og er þaðan skarð yfir í Garðsárdal í Eyjafirði. Það heitir Gönguskarð, og dalurinn Skarðsdalur og áin, sem um hann rennur, Skarðsá. Hún rennur í Bleiksmýrardalsána. Að henni nær nú land jarðarinnar Reykja í Fnjóskadal. Sá bær stendur utan til við mynni Bleiksmýrardals norðanmegin. Milli Reykja og Skarðsár hafa verið bæir:

20. *Skarðssel* stóð við Skarðsá að utanverðu. Sá bær átti mikið land á norðanverðum Skarðsdal og upp á Gönguskarð gegnt Garðsárdal. Rústir sáust þar allmiklar fram á daga þeirra manna, sem nú lifa og man Guðmundur Davíðsson vel eftir þeim. Þær voru á sléttri grund við ána. En nú hefir hún brotið grundina af að vestan.

21. *Smiðjusel* var nokkru utar hjá gljúfragili, er Smiðjugil heitir. Úr því gili hefir skriða borist yfir sléttu þá, sem rústirnar hafa verið á og túnið. Er sú skriða ærið breið.

22. *Fardísartóftir* heita fyrir utan skriðuna og sér þar til rústa. En eigi eru þær svo glöggar, að með vissu sjáist hvort þar hefir verið bær eða sel.

23. *Kárasel* heitir stuttri bæjarleið utar. Þar sjást talsverðar rústir, og er talið víst að þar hafi bær verið. Hjá rústunum er lind, sem læk hefir verið veitt í. Á grund litlu ofar hafa verið réttir, miklar um sig, en misstórar og óreglulegar.

24. *Reykjasel* var á móts við bæinn í Tungu. Þar var bygð fram á 19. öld. Þar hefir verið nokkuð stórt tún, en lítið engi. Eftir að það lagðist fyrst í eyði, lét Bjarni bóndi á Reykjum byggja þar aftur. En það stóð að eins fáein ár. Nú eru þar beitarhús frá Reykjum. [Bjarni, sem nú var nefndur, bjó lengi á Reykjum. Hann var afi Guðmundar Davíðssonar og ólst hann upp hjá honum til fullorðinsára].

25. *Nauthús* voru nokkru utar, nær Reykjum. Þar sést girðing sem svari $1^1/_2$ dagsláttu. Þar sem bærinn var, hefir síðar verið gjörður stekkur í girðingunni.

II. Eyjafjarðarsýsla.

1. *Kaupangur.* Svo segir Landn. III, 12: »Helgi hinn magri fór til Íslands ..... Helgi lendi þá við Galtarhamar ..... Hann sat þann vetr at Bíldsá«. Það getur ekki verið um að villast, að þessi vetursetustaður Helga magra hefir verið þar, sem nú er bærinn Kaupangur. Þar fellur Bíldsá ofan. Kaupangs-nafnið hefir hann fengið, er bygðin jókst og með henni skipaferðir og kaupskapur. Þá hefir sjór náð þangað inn, þó nú hafi árburður gjört þar þurt land og lengra úteftir. Þó hygg eg eigi, að allur Pollurinn hafi náð svo langt inn á landnámstið. Þó hefir hann án efa náð nokkuru lengra inn en nú. En lengst mun hafa gengið inn mjór, en djúpur, áll, sem legið hefir inn með neðstu brún hlíðarinnar að austanverðu. Er það eðlilegt, því Eyjafjarðará hefir þá, eins og nú, runnið á þessu svæði nær vesturhlíðinni og mestur árburður safnast þeim megin; og Ytri Þverá, hefir þá, eins og nú, haldið aðalstefnu sinni dálítið sunnar. Endingin *-angur* bendir á mjóan ál, en ekki breiðan fjörð. (Sbr. öngr = þröng). En við *kaup* hefði hann ekki verið kendur nema kaupskip hefði gengið inn í hann. Skamt fyrir utan bæinn Kaupang er klettahamar niður við láglendið. Hann heitir Festarklettur. Hygg eg að það sé hann, sem í Landn. er nefndur Galtarhamar. Til þess getur naumast verið um annan hamar að ræða. Uppi á Festarkletti eru 2 tóftir og er önnur tvískift. Það munu

hafa verið verzlunarbúðir. A þeim stað hefði önnur hús naumast verið hentuglega sett. Litlu sunnar og neðar er 3ja tóftin og er auðséð að það er naust-tóft. Þannig bendir hér alt til hins sama.

2. *Fiskilækur.* Svo segir Landn. III, 16: »Helgi gaf Hlíf dóttur sina Þorgeiri, syni Þórðar bjálka ok land út frá Þverá til Varðgjár; þau bjuggu at Fiskilæk«. Og Víga-Skúta segist heita »Fár í Fiskilækjarhverfi«. Fornmenn hafa kallað »Fiskilækjarhverfi« bygðina fyrir utan Ytri-Þverá frá Garðsá út til Varðgjár. Þar hefir þá landnámsbærinn Fiskilækur verið aðalbólið. Nú er það bæjarnafn týnt. En lækur fellur þar ofan, sem heitir Fiskilækur. Við þann læk hlýtur bærinn Fiskilækur að hafa staðið. Nú fullyrtu kunnugir menn, að þar væri enginn eyðibær. Og hvaða bær er þá líklegastur til þess? Það hygg eg að sé bærinn Gröf. Hann stendur niður í brúninni við láglendið, þar sem Fiskilækur rennur ofan. Nú á dögum má kalla að lækurinn hverfi, þegar ofan á láglendið er komið; þar taka mýrakeldur við honum. Nú gengur því enginn fiskur í hann. En fyrrum hefir hann runnið út með brúninni í ál þann, sem að framan er getið að gengið hafi úr austanverðum fjarðarbotninum inn að Kaupangi. Þaðan hefir fiskur gengið í lækinn. Annarsstaðar frá gat hann það ekki. Orsökin til þess, að állinn fyltist upp, mun einkum hafa verið sú, að Þverá (ytri) hefir á stundum kastað sér norður á við og borið aur í hann. Og þá var eðlilegt, að lækjarfarvegurinn, sem lá út með brúninni, hyrfi um leið. Auðvitað hefir sjórinn líka hjálpað til, er hann hefir, þegar svo stóð á vindstöðu, fært árburð úr Eyjafjarðará inn eftir honum. Þannig hefir kaupstefna lagst af í Kaupangi og Fiskilækur orðið fiskilaus. Þetta síðara hefir svo valdið því, að bæjarnafnið breyttist.

Kumlhólar heita tveir smáhólar undir brúninni fyrir neðan Gröf. Þeir líta út fyrir að vera haugar. En það er líka auðséð, að grafið hefir verið í þá fyrir löngu. Svo er um hér um bil alla þá hauga, sem menn hafa vítað að voru haugar.

3. *Munka-Þverá* var kölluð Þverá hin syðri, eða Syðri-Þverá, í fyrstu og þangað til þar var stofnað munkaklaustur. Sögurnar nefna hana þó að eins »Þverá«, því hún varð snemma nafnkunn, einkum vegna þeirra Víga-Glúms og Einars Þveræings. Ytri-Þverá kemur þar á móti ekki við sögur fyr en í Sturlungu. Þverárgrundarbardagi varð þar fyrir neðan bæinn. — Ekki er mikið um forn örnefni á Munka-Þverá. Það eru t. d. ýmsar getur um, hvar akurinn Vitazgjafi hafi verið, því örnefnið er týnt. Nefna sumir til þess hólma einn í Eyjafjarðará, þar sem melgras vex nú á dögum. En bæði er óvist, að það hafi verið þar í fornöld, og svo var það alls eigi

melgras, heldur bygg, sem fornmenn ræktuðu í ökrum sínum. Aðrir ætla, að akurinn sé nú hulinn undir skriðubreiðu þeirri hinni miklu, sem áin (Syðri-Þverá) hefir borið þar fram á sléttlendið. En þess er að gæta, að jafnan völdu menn ökrum stað þar, sem skjól var fyrir norðanvindi; en ekkert slíkt skjól hefir verið þar, sem skriðan er. Það er að eins einn staður þar í nánd, sem má teljast líklegur staður fyrir akur. Sunnan í túninu er brött brekka og neðan undir henni móablettur, um dagslátta að stærð. Þóttist eg næstum viss um, að þar hefði Vitazgjafi verið og gat þess við Stefán bónda Jónsson á Munka-Þverá, sem fylgdi mér víða og fræddi mig um margt. Hann kvað föður sinn, sem var orðlagður vitmaður, hafa verið á sama máli. Raunar virðist sagan mæla á móti þessu, er hún segir (í 8. k.): »Síðan reið hann suðr yfir ána. En er hann kom til akrsins« . . . Það er eins og akurinn hafi verið fyrir sunnan ána. En svo mun eiga að skilja það, að söguritarinn vill taka það fram, að Glúmur fór áleiðis til Hóla. Því verður honum það, að segja fyr það er síðar varð.

Hrísateigur mun þar á móti vera hulinn undir áðurnefndri skriðubreiðu. Má ráða það af sögunni, að fundurinn hafi orðið niðri á láglendinu. Esphælingar voru á heimleið frá Uppsölum og voru komnir svo langt ofan eftir, að þeir sáust frá (Munka-)Þverá. Sagan er stuttorð; hún segir svo: »Esphælingar riðu yfir ána (= Þverá; þeir hafa verið komnir ofan fyrir hana) ok ætluðu yfir (Eyjafjarðará) at Kvarnárvaði«. Kvarná er lækur, sem fellur í Eyjafjarðará utan vert við Espihól og er þar vað. Stefnan þangað frá Uppsölum liggur yfir skriðuna. Glúmur hefir orðið að veita þeim eftirför. Enda sýnir sagan að svo hefir verið; hún segir með berum orðum: »Síðan rann Glúmr ór garði eftir þeim«. Og öll frásögnin verður eðlileg, ef maður hugsar sér Hrísateig þar niður frá. En hugsi maður sér hann uppi á milli Þverár og Uppsala — sem sumir hafa gjört — þá verður hún alveg óskiljanleg.

Viðreign Glúms og Skútu (Gl. 16. k.; Reykd. 26. k.). Frá þeim atburðum segja báðar sögurnar nær með sömu orðum, svo að annaðhvort hefir sami maður ritað þær báðar, eða að annar hefir haft rit hins fyrir sér. Stuttlega er þar frá sagt, sem víðar, og verður að lýsa nokkuð landslagi til þess, að frásögnin verði ókunnugum ljós. Áin, Þverá, kemur beint austan úr fjalli og liggur sunnan við túnið á Munka-Þverá. Hún rennur víðast í gljúfrum (Þverárgilinu); þó má á vissum stöǫum ríða yfir hana. Svo sem stekkjarvegi fyrir ofan láglendi kemur Mjaðmá í hana suðaustan úr Mjaðmárdal og rennur hún í gljúfragili. Mjaðmárdalur gengur suðaustur í fjallið og

er alllangur. Austanmegin árinnar eru þar seltóftir á tveim stöðum, og eru hvorutveggju kallaðar Glúmsstaðir, og eiga að vera kendar við Víga-Glúm. Ef til vill benda endingarnar: *-staðir* til þess, að þar hafi verið býli á sínum tíma. Það hefir verið við ytra selið, sem þeir Glúmur og Skúta áttust við. Seltóftin er á hólbala, stuttum spöl frá árgljúfrinu og er mýrarsund á milli. Þaðan rennur lækjarsitra um djúpa og þrönga gilskoru gegnum gljúfurshamarinn ofan í ána. Má ganga ofan að henni eftir skorunni. Hamarinn er myndaður af tveimur klettabeltum. Stendur neðra beltið nokkrum fetum lengra fram, svo að þar verður dálítið þrep. Það hefir án efa verið hrísi vaxið í fornöld, eins og annarsstaðar. Bæði klettabeltin eru allhá. En rétt sunnan við gilsskoruna er efra beltið þó svo lágt, að þar má stökkva ofan á þrepið. Þar hefir Glúmur hlaupið ofan, kastað kápu sinni ofan fyrir neðra hamrabeltið í ána en sjálfur falið sig í hrísrunni. Það hefir borgið honum, eins og hann segir í vísunni: »Kálfs eyris met ek hverjan« o. s. frv. Annars hefði Skúta séð hvað af honum varð. Hann hefir verið »á hælunum á honum« og flýtt sér ofan gilskoruna til að ná til kápunnar, er hann hugði Glúm. En þá er hann var kominn ofan að ánni, hefir Glúmur verið fljótur að skjótast í gilskoruna og upp úr henni. Hann hefir kallað til Skútu er hann var kominn upp; en verið þegar á hestbaki og riðinn af stað heim, þá er Skúta kom upp. Það hygg eg víst, að Skúta hafi farið ofan gilskoruna, en ekki brekkuna, sem liggur ofan að ánni litlu norðar. Það gat hann að vísu; en það tók lengri tíma, og kápa Glúms hefði þá annaðhvort verið sokkin eða komin framhjá. Hitt á alveg við söguna, þegar það er tekið með, að Glúmur hafi leynst í hrísrunni, meðan Skúta fór ofan hjá honum. Nú hefir Glúmur riðið heim sem skjótast, kvatt upp menn sína og sent suma til liðsafnaðar út með bæjum. Það var fljótgjört. En miklu var þó fljótgjörðara fyrir Skútu að ríða beina leið út með fjalli til manna sinna á Rauðahjalla. Það örnefni er nú týnt. En hjallinn er auðþektur. Hann er uppi í fjallinu fyrir ofan Kaupang að sunnanverðu við Bíldsárskarð, og eru í honum rauðleitar skriður. Skúta hefði hlotið að fá meir en litla töf, ef hann hefði ekki orðið fljótari en svo, að liðsmenn Glúms hefði getað hitt hann á leiðinni. En sagan getur ekki um neina slíka töf. Enda hefði þar af leitt, að hann hefði orðið að hleypa þeim framhjá sér, svo þeir hefði komist á milli hans og manna hans. Það er því óefað missögn, að að það hafi verið á leiðinni *frá* Glúmi, sem Skúta hitti mennina, sem spurðu hann að nafni og hann svaraði með orðaleik. Það atvik mun hafa gerst, er hann var á leiðinni *til* Glúms. Hann ætlaði sér

að koma Glúmi á óvart, og hefir því eigi viljað, að menn af næstu bæjum við hann yrðu vísir hins sanna um ferð sína. En svo var alleðlilegt að sögumenn settu þetta í samband við orð Glúms um það, að Skúta mundi renna fyrir honum. Það gjörði hann raunar, að hann rann til manna sinna. En hin frásögnin hefir runnið þar saman við. Þannig er vel skiljanlegt hvernig á þessari missögn stendur. — Eg bjó til uppdrátt af gljúfrinu.

Svo er frá sagt í sögunni, að hofið að Þverá hafi staðið fyrir sunnan á, að Hripkelsstöðum. Þar í túninu eru ýmsar tóftir, sumar nokkuð fornlegar, en engin sem lítur út fyrir að vera hoftóft. Á því mun heldur eigi þurfa að furða sig. Meðan hofið stóð, hefir þar eigi verið bær kominn. Það, að hafa hofið eigi heima við bæinn á Þverá, gat naumast haft annan tilgang, en að tryggja hina helgu ró hofsins. Bær hefir fyrst verið settur þar eftir kristni, þá er hofið var burt tekið. Og þá hefir hann væntanlega verið settur ofan í hoftóftina. Þar hefir verið byggilegasti staðurinn á því svæði, sem túnið nær nú yfir. Því tel eg líklegt, að þar hafi hofið staðið áður.

Áður en eg skilst við Munka-Þverá vil eg geta þess, að þar er undir stofuþröskuldi geymdur *rúnasteinn*. Það er fimmstrendur stuðlabergsdrangi. Er rúnaletur á tveim flötum hans, er báðir vita upp, líkt húsmæni, þá er sá flötur veit niður, sem gagnvart þeim er. En nú eru leturfletirnir vanalega látnir snúa niður, svo letrið ekki skuli slitna. Þó er svo að sjá, sem steinninn hafi einhvern tíma komist töluvert við, því næstum helmingur af leturflötunum er svo flagnaður, að þar er ekkert af letri eftir. Vantar framan af fyrri línunni en aftan af hinni, því þær snúa sín hvorn veg og horfir hvor um sig rétt við manni, þegar litið er á steininn þeim megin. Auk þess er steinninn brotinn í tvent þar um, sem fletirnir eru heilir. En lesa má á hann fyrir því. Sögn sú fylgir steininum, að hann sé legsteinn Elínar bláhosu, móður Jóns biskups Arasonar, og hefir hann því verið nefndur Bláhosusteinn. En það er missögn. Á steininum stendur þetta með rúnaletri:

(Vig)dís Árnadótt(e)r. Guð friði hennar sál.
Er hennar ártíð tveim nóttum fyrir . . . .

Líklegt er samt, að réttnefndur »Bláhosusteinn« hafi líka verið til á Munka-Þverá fyrrum, þó nú sé hann glataður fyrir löngu, en nafn hans síðar færst yfir á þenna, af því menn hafa ekki getað lesið á hann.

4. *Aðrir staðir* eru nokkrir í Reykdælu, sem hér koma til athugunar. Handritum sögunnar ber eigi saman um bústað Grana,

föður Helgu, er Háls átti. Segja sum, að hann byggi á *Granastöðum*, en önnur á *Arnarstöðum*. Og með því að kunnugt er, að bær er í Eyjafirði, sem heitir Arnarstaðir, en enginn sem heitir Granastaðir, þá hefir Arnarstaðanafnið verið tekið upp í textann, sem hið rétta, í síðustu útgáfu sögunnar. En þeir, sem því réðu, hafa ekki vitað, að *eyðibær* er til í Eyjafirði, sem heitir Granastaðir. Hann er suður í Eyjafjarðardal, svo langt fyrir sunnan Hóla, að annar bær hefir verið þar á milli; sá bær hét Másstaðir. Sér til rústa þessara bæja beggja. Og eftir því sem af landslagi verður ráðið, hafa Granastaðir ekki verið sérlegt smábýli. Hygg eg því líklegt, að þau Reykdæluhandrit, sem hafa Granastaða-nafnið, hafi réttara: Grani, faðir Helgu, hafi búið á þessum stað, og bærinn verið við hann kendur.

Tjörn í Eyjafjarðardal, þar sem Hallvarður, fóstri Vigfúss Víga-Glúmssonar, gjörði bú, hefir verið vestanmegin ár, suður af Tjörnum. Það hefir verið smákot og eru rústir þar litlar. — Aðrir eyðibæir en þessir þrír, sem nú var getið, eru ekki í Eyjafjarðardal.

Kárapollur heitir enn nálægt Eyjafjarðará austanmegin, gegnt Kroppi. Hann er lítill um sig, en tiltölulega djúpur, er eigi ávalt barmafullur og leggur vanalega seinna en áin. Gat Þórir vel leynst þar um stund. Skálapollur heitir þar nokkru ofar. Hann er víður og grunnur og leggur fljótt. Þar var ekki staður til að leynast í, enda lengra að fara þangað. Fer sagan með rétt mál í þessu.

5. *Hanatún*. Svo segir Landn. III, 15: »Eyvindur hani .... var frændi Öndóttssona. Þeir gáfu honum land, ok bjó hann í Hanatúni, ... þar er nú kallat Marbæli«. Bæði þau nöfn: Hanatún og Marbæli, eru nú týnd. En Hanastaðir heitir eyðibýli við Eyjafjörð, skamt suður frá Glæsibæ. Þar hafa til skamms tíma verið sauðahús. Fornir garðar sjást þar um kring. Þetta hefir verið í landi Öndóttssona, og ber vel heim að þetta sé hið forna Hanatún.

6. *Ýmsir staðir í Hörgárdal og Yxnadal.*

Í *Fornhaga* er hóll niðri í túninu, sem heitir Kirkjuhóll. Í honum er laut mikil, aflöng frá austri til vesturs, og er hún kölluð Kirkjutóft. Þó er svo að sjá, sem dyrnar hafi verið á austurendanum. En sé þetta tóft þeirrar kirkju, sem Már Glúmsson lét gjöra, þá mun þetta eigi óeðlilegt; þá mun það enn eigi hafa verið orðin almenn venja hér á landi, að kirkjudyr skyldu snúa til vesturs. — *Glúmshóll* heitir melhóll einn, skamt fyrir austan tún í Fornhaga. Hann á að vera kendur við Víga-Glúm. En engin sögn er um hvaða atvik því olli, að hóllinn fékk nafn af honum.

Svarfdœlagróf heitir fyrir utan Möðruvelli. Þar er sagt, að í fornöld hafi orðið bardagi milli Svarfdæla og Hörgdæla, hafi Hörgdælum veitt betur, og hafi Steinrauður hinn rammi verið fyrir þeim. Þar nálægt heitir Beinalág. Þar hefir blásið og hafa komið upp mannabein. Líka er sagt að Hörgdælir hafi barist við Skagfirðinga á Hörgárdalsheiði og veitt betur. Þar heita Rústir. Þær eru þó ekki mannaverk. Þessar sagnir eiga að vera hafðar eftir Hörgdælasögu, sem sagt er að til hafi verið fram á 19. öld, og er haft eftir Ólafi Thorarensen í Skjaldarvík, að afi hans, Stefán amtmaður, hafi átt hana. Nú vita menn ekki um hana.

Bœrinn í Lönguhlíð, þar sem Önundur var brendur inni, er eigi sá, sem nú heitir í Lönguhlíð, heldur sá, er nú heitir á Skriðu. Þar hefir bygðin lagst niður um hríð, eftir að skriðuhlaupið 1390 hafði eytt bæinn og drepið Rafn lögmann Bótólfsson og alt fólk hans. Þá hafði bærinn staðið nokkru vestar á túninu, þar nálægt sem nú eru fjárhúsin. Bak við fjárhúsin er ísaldarsteinn mikill, sem sagt er að skriðan hafi borið ofan úr fjalli og hafi kona Rafns lögmanns orðið undir honum; hafi hönd hennar staðið út undan honum og fundist er leitað var. Svo er að sjá, sem skriðan hafi eigi hlaupið beint ofan, heldur beygt austur á við og þannig lent á bænum. Annars er hún nú svo niðursokkin og uppgróin, að hún verður varla greind frá öðrum eldri skriðum, sem þar hafa fallið, sumar ef til vill áður en landið bygðist. Þá er bærinn var bygður upp aftur, hefir honum verið gefið nafnið Skriða. Bærinn, sem nú heitir í Lönguhlíð, mun upphaflega vera bygður úr landi höfuðbólsins Lönguhlíðar og því haldið nafninu.

Í *Öxnahólslandi*, nálægt landamerkjum milli Öxnahóls og Barkár, er dálítil girðing, kringlótt að mestu; en nú hefir Hörgá brotið neðan af henni. Girðingin heitir *Lögrétta*. Þar er sagt að verið hafi þriggja hreppa þingstaður: Arnarnesshrepps, Glæsibæjarhrepps og Skriðuhrepps.

Búðanes heitir bær í innanverðum Hörgárdal. Þar myndar Hörgá sem nes, er heitir Búðanes. Í því eru 3 tóftir svo fornar, að eigi slær á þær grænum lit. Nafnið bendir til þess, að það séu búðatóftir, og getur þá varla verið um annað að ræða en þingbúðir. Þar hefir þá líklega verið goðorðsþing eftir landnámstíð. Slík þing héldu ýmsir goðorðsmenn, hver hjá sér, meðan hér var engin félagsskipun ákomin.

Í *Myrkárdal* sér skriðu mikla, gamla og uppgróna, og á einum stað sér rústarbrot út undan henni. Mun það vera skriða sú er

Glúma segir frá, 26. k., að hljóp nær bænum í Myrkárdal, »svá at tók sum húsin«. Ber þetta vel heim.

Granabrú er nefnd í Sturlungu, Oxf. VI, 152, en ekki er tekið fram hvar hún var eða yfir hverja ána. Af sambandinu er þó að ráða, að hún hafi verið gegnt Hallfríðarstöðum og þó eigi allnærri. Nafnið er týnt. En varla getur verið um annan stað að ræða en þann, þar sem Yxnadalsá er nú nýlega brúuð, því þar, en hvergi annarsstaðar nærlendis, má kalla að náttúran bjóði fram brúarstað. Og rétt neðan við brúarstaðinn er foss, sem frá ómunatíð hefir heitið *Brúarfoss*. Vestanmegin við þann stað heitir Staðartunguháls, blasir hann við frá Hallfríðarstöðum og sér glögt mannaferðir að og frá brúnni. Sunnan á hálsinum, fyrir ofan veginn, eru 3 tóftir, fornlegar og með móalit. Þær eru allar á sama móa og þó sín í hverju lagi. Eigi sjást þar fleiri mannvirki. Og engin sögn er um þær. Og með því kunnugum sýnist óhentugt að hafa beitarhús á þessum stað, þá hefir verið gizkað á, að það væri þingbúðatóftir. Um það verður ekkert sagt. En mundi ekki mega gizka á, að hér hafi hinir fornu brúarsmiðir haft viðlegubúðir meðan á smíðinu stóð? Það segir sig sjálft, að til slíkra verka hefir bæði þurft tíma og mannafla, þó einn hafi jafnan verið yfirsmiður. Er eigi ólíklegt, að Grani sá, sem Granabrú var kend við, hafi verið yfirsmiðurinn, eða þá sá, sem kom því til leiðar, að hún var gjör, þó að tildrög til nafnsins hafi að vísu *getað* verið einhver önnur. Að þessi brú, eins og fleiri brýr fornmanna, lagðist aftur af, hefir komið af viðhaldsskortinum, sem auðvitað hlaut að eiga sér stað á eymdaröldum landsins.

Hofgerði heitir eyðibýli milli Bakka og Auðna í Yxnadal. Þar sér glögt fyrir túngirðingu og eru í henni tvær rústabungur — líklega bæjar og fjósrúst — sem báðar eru grænar, og sýnir það, að bygðin hefir haldist nokkuð fram eftir öldum. Í norðausturhorni túngirðingarinnar er minni girðing, eða gerði, og í því rústir með móalit. Í norðausturhorninu er ferhyrnt smágerði, ef til vill akur, sem hofinu hefir tilheyrt. Í suðausturhorninu eru tvær samhliða tóftir, nær 8 fðm. langar og 3 fðm. breiðar. Það gæti verið fjárhús frá bænum; en snemma hafa þau þá verið aflögð, því lítt sér á þeim grænan lit. Í miðjum garðinum er sérstök tóft, minni en hinar og svo mjög niðursokkin, að lögun hennar verður ekki ákveðin með vissu. Þó virtist mér hún hafa útlit til að líkjast hoftóft. En of lítil sýnist hún til þess. Vera má, að bærinn hafi verið settur á hoftóftina. Hvað sem um það er, þá sýnir nafnið, að þar hefir hof verið, líklega heimahof Bakkamanna.

Vatnsá, sem Landn. nefnir, 13. k., ætla menn að hljóti að vera smá-á sú, sem nú heitir Hraunsá, því hún kemur úr stöðuvatni, og um önnur stöðuvötn er þar ekki að ræða. Landnámsbærinn »at Vatnsá«, þar sem Þórir þursasprengir bjó, er eftir því sá, sem nú heitir að Hrauni.

Vaská heitir dálítil á, sem kemur að austan í Yxnadalsá móts við Gil, sem er vestanmegin, nær suður við Öxnadalsheiði. Vaská kemur fram úr gljúfrum. Norðan við ána, bak við litla hæð, vottar fyrir lítilli rúst. Er sagt að þar hafi sekur maður haft aðsetur um hríð. En er menn komu og sóttu að honum, á hann að hafa hlaupið suður fyrir gljúfrið og fallið þar. Er þar sýnd dys hans. Þetta kann að hafa söguleg sannindi við að styðjast. Þótt staðurinn væri eigi óhultur, þá hefir hann eigi verið ver valinn en ýmsir aðrir staðir, sem skógarmenn neyddust til að hafast við á. En hafi gljúfrið eigi verið víðara en svo í fornöld, að nokkur maður gæti hlaupið yfir það, þá hefir mikið mátt hrynja úr börmum þess síðan.

— Stefán bóndi Árnason á Steinsstöðum, ágætur fróðleiks- og mentamaður, fylgdi mér á flesta þá staði, sem hér eru taldir, og sagði mér margt um þá og fleira.

III. Skagafjarðarsýsla.

1. *I landnámi Þorbrands örreks.* Svo segir Landn. III, 8: »Þorbrandr örrek nam upp frá Bólstaðará Silfrastaðahlíð alla ok Norðrárdal allan fyrir norðan ok bjó at Þorbrandsstöðum, ok lét þar gera eldhús svá mikit, at allir þeir menn, er þeim megin fóru, skyldu þar bera klyfjar í gegnum ok vera öllum matr heimill; við hann er kend Örreksheiði upp frá Hökustöðum«. Bæjarnafnið Hökustaðir og örnefnin Bólstaðará og Örreksheiði eru nú týnd. En ráða má af líkum hvar þau hafi verið. Um Bólstaðará getur enginn vafi verið; hún hlýtur að vera árspræna sú, er kemur ofan um gljúfragil fyrir utan Silfrastaði. Það er nú kallað Bólugil. Nafnið Bólstaðará hlýtur að vera kent við bæ, sem hefir heitið Bólstaður. Hans er raunar hvergi getið. En til skamms tíma var bær í hlíðinni fyrir utan Bólugil og var hann nefndur Bóla. En líka er hann í jarðabókum nefndur Bólstaðargerði, og er það ef til vill mishepnuð tilraun til að skýra bæjarnafnið *Bóla* og koma því í nokkurs konar samræmi við Bólstaðará í Landn. Svo mikið er víst, að báðar myndirnar, Bóla

og Bólstaðargerði, eru orðnar úr hinu upphaflega nafni: Bólstaður. Einhver síðasti bóndi á Bólu var Hjálmar skáld Jónsson; því er hann nefndur Bólu-Hjálmar jafnan síðan. Nú eru beitarhús á Bólu, og er landið lagt til Uppsala. Ef til vill má hugsa sér, að Uppsalir sé hin eiginlega heimajörð Bólstaður, og hafi breytt nafni, en að nöfnin Bólstaðargerði og síðar Bóla hafi geymt leifar hins upprunalega bæjarnafns; en aldrei hafi þar verið annað en hjáleiga.

Á örnefnið *Örreksheiði* minna nú engin örnefni, er eg gæti uppspurt. En þar getur heldur ekki verið um að villast. Þar er engin *-heiði*, sem um geti verið að ræða, önnur en Hörgárdalsheiði. Hún liggur frá botni Norðurárdals yfir í botn Hörgárdals Munu Norðdælir í fyrstu hafa nefnt hana Örreksheiði, en Hörgdælir Hörgárdalsheiði og hefir það náð yfirhönd.

Þorbrandsstaðir telja menn víst að sé sami bær, sem nú heitir í Ytri-Kotum í Norðurárdal, og er það að öllum líkindum rétt. En bærinn Hökustaðir er þá án efa sá, sem nú heitir Fremri-Kot (í Fremri-Kotum. Ætti að vera: í Innri-Kotum). Hökustaðir eru nefndir í Sturlungu á þann hátt, að sjá má, að það er fyrsti bærinn, sem að er komið, þá er komið er vestur af Öxnadalsheiði. Því nafni hefir bærinn haldið til loka 14. aldar að minsta kosti; hann er nefndur í Fornbréfasafninu (III, 549) í bréfi frá 1394. Hvernig nöfn þessara bæja hafa breyzt, vita menn ekki. Hætt er við, að bæirnir hafi lagst í eyði, — ef til vill af skriðuhlaupum, því auðséð er, að tún beggja »Kotanna« eru að miklu leyti uppgrónar skriður, — og hefir þar þótt óbyggilegt um nokkurt tímabil á eftir. Loks hafa aftur verið sett þar nokkur smábýli, sem eigi hefir þótt eiga við að nefna annað en »Kot«. Þó bendir fleirtalan í Kota-nöfnunum á, að í fyrstunni hafi þau verið tvö og tvö saman á hvorri jörðinni. — Sé þess nú rétt til getið, að skriðuhlaup hafi eytt bæina, þá er sízt að undra, þó ekkert sjáist til tóftar eldhússins mikla sem Þorbrandur lét gjöra. Enda er það svo, að þess sjást engar menjar. Raunar er ekki óeðlilegt, að endurminningar um höfðingsskap Þorbrands hafi valdið því, að sögnin um eldhúsið hafi orðið nokkuð aukin meðan hún geymdist í munnmælum, líkt og átt hefir sér stað þar, sem sagt er frá Geirríði í Búðardal og Langholts-Þóru.

Þorbrandshaugur er kallað móabarð eitt lítið sunnan megin við Norðurá. En ekki lítur það út fyrir að vera haugur. Það er líka tekið fram, að Þorbrandur nam Norðurárdal allan *fyrir norðan,* og sést af því, að hann hefir ekki átt land fyrir sunnan ána, og því ekki verið heygður þar. Má nærri geta, að það hefir verið föst regla um mikilsháttar menn, að heygja þá í þeirra eigin landi og

helzt í nánd við bæinn. Er þess oft getið, að maður var fluttur heim og heygður þar, þó hann dæi annarsstaðar.

2. *Úlfsstaðir.* Svo segir Landn. III, 8.: »Maðr hét Hjálmólfr, er land nam um Blönduhlíð«. Um bústað hans er ekki getið. En sé gengið út frá því, að maðurinn hafi heitið Úlfr réttu nafni, en kendur við hjálm og því orði skeytt framan við nafnið (sbr. Hjör-Leifr o. fl.), þá verður það líklegt, að hann sé sami maðurinn og Úlfr á Úlfsstöðum, sem Landn. getur ekki, en hefir þó líklega verið landnámsmaður. — Haugur Úlfs er sýndur stuttum spöl suður frá bænum á Úlfsstöðum. Eigi hreifði eg við honum, virtist hann enda vera líkari skriðuþúst en haugi.

3. Á *Örlygsstöðum* og þar um kring athugaði eg hvernig lýsingu Sigurðar Vigfússonar bæri heim við landslagið. Hafði eg ekkert þar við að athuga, nema ef vera skyldi það, að rústin í Örlygsstaða-gerðinu er meiri ummáls en svo, að hún geti verið eftir eitt sauðahús. Hún hefir nægilegt ummál til þess að vera eftir lítinn bæ, sem nafnið líka sýnir að þar hefir verið á sínum tíma, þó hvorki hafi það verið stórt býli né staðið lengi. Eins og S. V. tekur fram, er tóftin mjög óglögg og ekki hægt að lýsa lögun hennar. Þó þóttist eg geta ráðið í hvar sauðahúsið hefði verið sett ofan á hina eldri rúst, án þess þó að treysta mér til að lýsa því. Enda stendur það á engu. — Séra Björn Jónsson á Miklabæ benti mér á það, að »grjóthörgurinn«, þar sem Kolbeinn Sighvatsson og meginflóttinn nam staðar, muni hafa verið Miklabæjarborg, sem er suttum spöl fyrir ofan tún á Miklabæ. Þangað er að vísu kippkorn frá Örlygsstöðum. En þeir voru líka lagðir á flótta, og þess vegna eigi líklegir til að nema staðar fyr en þeir voru komnir á þann stað, þar sem þeim var óhætt í bráð. Og á Miklabæjarborg var betra til varnar, ef því var að skifta, heldur en nokkursstaðar nær Örlygsstöðum. Og þaðan var hægt að ná til kirkju á Miklabæ, áður en hinir kæmist á milli. Og þess neyttu þeir. En hefðu þeir staðnæmst á öðrum »grjóthörg« sunnar, þá áttu þeir eigi jafnvíst að ná til kirkjunnar. Þeir gátu búist við að verða umkringdir áður.

IV. Húnavatnssýsla.

Þingeyra-þingstaður. Í Árbók Fornleifafélagsins 1895 leiddi eg rök að því, að Þingeyra-þingstaður hefði verið þar, sem nú er bærinn

Þingeyrar. Bygði eg það bæði á forntóftum, er eg sá þar 1894 og einkum á Jónssögu biskups Ögmundssonar. Hún skýrir frá því (Bisk. 3. I. 171), að Jón biskup kom því til leiðar á Þingeyraþingi að þar var bær gjör og kirkja. Þar segir svo: »Hinn helgi Jón biskup fór til várþings, þess er var at Þingeyrum, ok er hann kom þar, þá heitr hann til árs, við samþykki allra manna, at þar skyldi reisa kirkju ok bæ, ok skyldu allir þar til leggja, þar til er sá staðr yrði efldr. Eptir heit þetta lagði hinn helgi Jón biskup af sér skikkju sína ok markaði sjálfr grundvöll undir kirkjuna«. Eg get ekki séð, að þessi orð geti verið neinum misskilningi undir orpin, heldur taki þau af allan efa, sem vaknað hefir um það, *hvar* þingstaðurinn hafi verið, og þykist eg ekki þurfa að fara um það fleiri orðum. Árið 1894 sá eg þar líka eigi allfáar fornar tóftir, sem mintu mig á búðatóftir á öðrum þingstöðum. En þá gat eg eigi búið til uppdrátt af þingstaðnum, einkum vegna þess, að það var um þann tíma þá tún var óslegið og tóftirnar þaktar loðnu grasi. Bæði voru þær óglöggvari fyrir það, og svo hefði grasið troðist til skemda ef svo mjög hefði verið gengið um túnið, sem til þess hefði þurft. Auk þess var fleira til fyrirstöðu. En síðan hefi eg ekki haft tækifæri til þess, fyr en nú, er eg kom norðanað á áliðnu sumri, þá fór eg að Þingeyrum í þessu skyni. En um seinan þóttist eg kominn, er eg sá þær breytingar, sem orðið höfðu á þessum 11 árum, sem á milli voru liðin. Þar sem eg hafði séð hinar beztu forntóftir hafði túnið verið sléttað, svo þær voru horfnar. Svo var t. a. m. fyrir neðan hlaðbrekkuna og víðar. Á suðausturtúninu er nú einungis 1 tóft eftir, sem minnir á búðatóftir, t. a. m. á Þingskálum og Leiðvelli. Þó sést enn, að þar hafa verið fleiri slíkar búðir í röð. Nú eru þær aðeins útsléttaðir balar, sumir þó með laut eftir endilöngu, en á sumum sést hún ekki. Er mikið af slíkum bölum á suður- og vesturtúninu, og er auðséð að allir þeir balar eru útsléttaðar tóftir. En eigi treysti eg svo á minni mitt, að eg þori að ákveða, hve margar af þeim voru óútsléttaðar 1894. Það gjörir líka minst til. Hið merkilega við þær er, að þær eru allar í samanhangandi *röðum*. — Það er engin venja að peningshús, eða önnur hús er búum tilheyra, standi *í löngum röðum* á túnum. Svo er eigi heldur á Þingeyrum, þá er um þess konar hús eða þeirra tóftir er að ræða. Þar á mót er það víðast á fornum þingstöðum, að búðatóftirnar eru flestar í samanhangandi *röðum*, og þeim röðum eru balaraðirnar á Þingeyratúni svo áþekkar að niðurskipun, að eg hika ekki við að taka þær fyrir leifar af þingbúðatóftum, meðan ekki kemur fram nein sönnun fyrir, að það sé rangt. Eftir stefnu raðanna, sem eru fyrir

vestan traðirnar, má ætla að þær hafi haldið áfram austurávið og séu margar horfnar þar undir, sem nú er bærinn með rústum og gömlum öskuhaugum vestur af, en kirkjugarði, heygarði og fjósi austur af. Virtist mér enda votta fyrir einum slíkum tóftarbala bak við heygarðinn. Alt slíkt setti eg á uppdráttinn og einkendi hvern tóftarbala með tölustafnum 1, dómhringinn, — sem því nafni hefir haldið frá ómunatíð, — með 2, forna garða og gerði með 3, bæjarhúsarústir og öskuhauga með 4, bæinn, sem nú er tvö timburhús, með 5, útiskemmur með 6, heimreiðartraðir með 7, túngarðinn með 8, heygarð og fjós með 9, peningshús með 10, peningshúsatóftir með 11, hinar sléttuðu spildur með 12, hlaðbrekkuna, og framhald hennar austur eftir túninu, með 13, tóft eina, sem virtist ný-útsléttuð og óvíst hvar undir heyrði, með 14, rúst, sem virtist gamall sáðgarður, með 15, kirkjuna með 16, kirkjugarðinn með 17, og götustíg að vatnsbóli með 18. Hina glöggustu búðartóft, sem fyr er nefnd, einkendi eg með a aftan við tölustafinn (1). Vona eg að lesendur geti áttað sig á þessu öllu.

Það munu margir mæla, að eg hafi »farið það sem eg komst« í því, að finna út menjar hins forna þingstaðar á Þingeyrum. En, eins og sjá má af hinu framansagða, er þar ekki »um auðugan garð að gresja«. Og það er ekki án orsaka, að Daníel Bruun, höfuðsmaður, segir í fylgiriti Árbókar Fornl.fél. 1899, bls. 36, um Þingeyraþingstað: »her findes næppe Spor mere tilbage deraf«. Tóftirnar, sem honum voru sýndar, hafa að líkindum verið hinar nýjari, því að þær eru glöggvastar, og er það þá rétt, sem honum var sagt, að *þær* »hidröre ikke fra Tingstedet«. Í sjálfu sér þarf ekki að furða sig á því, þó fornmenjar hverfi þar, sem bygð helzt um langan aldur, því þá gengur það svo, að hver breytir þeim mannvirkjum, sem hann tók við eftir formann sinn. Og við er að búast, að á stórbýli, eins og Þingeyrum, hafi eigi hvað minst kveðið að slíku. Því er það mikilsvert, að hafa áreiðanlegan sögustað fyrir því, hvar þingstaðurinn var, svo um það þyrfti ekki að efast, jafnvel þó allar menjar hans væru horfnar.

Fornleifafundir.

Eftir

Brynjúlf Jónsson.

---

1. Fornleifafundur í Borgargerði.

Vorið 1905 var grafið fyrir kjallara í Borgargerði í Norðurárdal í Skagafirði. Fanst þar þá, 3 ál. djúpt í jörðu, brot af einkennilegu verkfæri úr steini. Það er án efa íslenzkt, því efnið í steininum er hraungrýti (Lava), en í smágjörvara lagi. Steinninn er flatur, rúml. 1 þml. á þykt og virðist hafa verið ferhyrndur, en brotnað sundur í miðjunni. Á þann veginn sem heill er, er hann um 8 þml. og hefir að líkindum verið eins á alla fjóra vegina. Sitt gat hefir verið gegnum hann við hvert horn og eitt mitt á milli þeirra á hvern veg, eru þau um $^1/_2$ þml. á vídd. Eru tvö horngötin og eitt milligatið heil á þessum parti, en brotnað hefir um tvö milligötin og um dálítið kringlótt op, sem verið hefir gegnum miðju steinsins; hefir það verið rúmur 1 þml. í þvermál. Kringum það hefir verið kringlóttur bolli sinn á hvora hlið, og er annar dálítið grynnri og víðari, en hinn dálítið dýpri og minni ummáls. Utan um hann hefir verið upphleypt bryggja. Eins og skilja má, eru ekki á þessum hluta steinsins nema hálfir bollarnir og helmingur bryggjunnar. Eru mestar líkur til, að sá helmingur steinsins sem vantar, hafi verið alveg eins og þessi sem fanst. Finnandinn, Friðfinnur bóndi Jóhannsson á Egilsá, leitaði vandlega eftir hinum partinum í moldinni, en hann var þar ekki. Út í jarðveginum í kring var ekki hægt að leita, og getur hann verið þar ef til vill. En þó hann hefði fundist og maður hefði allan steininn, þá væri ekki þar með fengið alt það áhald, eða verkfæri, sem steinninn er úr. Einn út af fyrir sig hefir hann ekki getað verið til neins. Og götin á hornunum og milli þeirra sýna, að hann hefir verið festur við eitthvað. En hvað það var, hvernig verkfærið í heild sinni leit út og til hvers það var ætlað, verður ekki sagt, nema fleira finnist samskonar. Sú tilgáta hefir mér dottið í hug, að þessi steinn hafi verið feldur ofan á ann-

an stein, sem líka hafði bolla í miðju; í milli bollanna, sem þannig hvolfdu saman, hafi leikið steinkúla, er snúið hafi verið með ási, er úr henni gekk upp um opið og efri bollann og hafði sveif á efri enda, líkt og kaffikvörn. Hafi svo korn verið látið í efri bollann, gengið þaðan niður með ásnum, er honum var snúið, ofan í hina samanhvolfdu bollana og knúsast í þeim af steinkúlunni. Eigi get eg gert mér nákvæmari hugmynd um þetta, og eigi tiltekið, hvort þetta skyldi heldur vera mölunarvél eða þreskivél, þætti jafnvel geta verið, að það hefði verið íslenzk kaffikvörn, ef þetta brot hefði ekki fundist svo djúpt í jörðu. Ekki legg eg áherzlu á þessa tilgátu. Friðfinnur gefur brotið Forngripasafninu.

2. *Fornleifafundur á Bessastöðum á Hrútafjarðarhálsi.*

Björn bóndi Jónsson á Bessastöðum á Hrútafjarðarhálsi ætlaði í vor að slétta út hólbala, sem þar er fyrir austan bæinn. Þá kom hann niður á steinaröð, sem myndaði steinþró, aflanga frá suðri til norðurs. Þar voru leifar af brendum viði og í suðurendanum fanst hauskúpubrot. Vottur sást til fleiri beina. Eigi vildi bóndi eyðileggja þenna forna legstað. Setti hann því alt í samt lag aftur.

3. *Fornleifafundur í Tjarnarkoti.*

Bærinn Tjarnarkot á Hrútafjarðarhálsi var bygður nálægt byrjun 19. aldar, og vissu menn menn ekki til að þar hefði bygð verið nokkurn tíma áður. En vorið 1904 var þar reist timburhús og grafið fyrir kjallara. Þá urðu fyrir, suðaustan til í gröfinni, eldhússhlóð, og voru þau nál. 2 ál. undir jafnsléttu. Og í norðausturhorni kjallaragrafarinnar fanst talsvert af smiðjugjalli. Fyrir vestan bæinn var sléttaður út hólbali. Svo sem $1^1/_2$ al. ofan í honum varð fyrir fjóstóft fyrir 2 kýr og lítill kálfsbás út úr veggnum. Öðrumegin við fjóstóftina var kindakró, og lítt fúin taðskán á gólfinu. Í báðum tóftunum var á gólfinu fúaspýtnarusl, er vakti grun um, að þekjurnar hefði fallið ofan í tóftirnar og aldrei verið teknar burt þaðan. Þykir líklegast, að sá bær, sem þessar leifar voru eftir af, hafi eyðilagst í Svartadauða og eigi bygst aftur fyr en á 19. öld, og þá verið gleymdur fyrir löngu.

4. *Fornleifafundur í Fljótstungu.*

Vorið 1905 var grafið fyrir kjallara í Fljótstungu í Hvítársíðu. Á svo sem 2 ál. dýpt undir yfirborði varð fyrir hellulagt gólf. Hellurnar voru smáar og þunnar, úr ljósleitri blágrýtistegund; en höfðu mjólkurhvítan lit á yfirborði, sem náði vel 1 línu inn í steinninn.

Sá hvíti litur náði líka inn í allar sprungur í hellunum. Svipaður litur kemur á steina í sumum uppsprettulindum. En eigi vita menn af stað þar nærri, sem svo mikið af slíku grjóti fæst úr. Hellurnar voru eins og límdar saman með eins konar steinlími og með sama steinlími var sléttað yfir alt hið hellulagða gólf. Á einum stað fundust þar leifar af afli, og hafði hér verið smiðja. Aflinn var líka límdur með sama steinlíminu. Eru enn til molar úr því í Fljótstungu til sýnis. Eigi eru þeir harðari en svo, að þá má mylja milli fingra sinna. Sandtegundin, sem notuð hafði verið í steinlímið, er grá að lit. Hún finst hjá Þórgautsstöðum. Hvað haft hefir verið sem bindiefni í steinlímið, er ekki hægt að segja. Líklega hefir það verið fengið frá útlöndum, en notað sparlega og límið því orðið laust í sér. Öðrumegin við aflinn varð fyrir hrúga af mjög smágjörvum sandi, sem virtist hafa verið notaður fyrir steypusand; sáust í honum örsmáar koparagnir hér og hvar. Bendir það á koparsteypu Veggja-undirstöður sáust norðan- og austanmegin gólfsins, en sunnan- og vestanmegin var ekki grafið út fyrir þær. Stærð tóftarinnar verður því ekki ákveðin. En austanmegin hennar urðu fyrir undirstöður annarar tóftar, og var ekki heldur grafið út fyrir hana austanmegin. Þar sást á einum stað standa *stórker* í heilu líki. Það var svo fúið, að það varð að hismi, er við það var komið. Það var að innan fult af mold, sem von var; en er nær dró botninum, var moldin blandin hvítu efni. En ekki var hægt að ná því sérstöku. Er líklegt, að skyr hafi verið í kerinu. — Á einum stað kom fyrir í moldinni járn, sem líktist skegghnífsblaði. Það var ryð eitt og fór í mola, er á því var tekið. Einnig fundust þar tveir skeifu-helmingar, sinn af hvorri skeifu. Þeir voru líka orðnir ryð eitt að kalla mátti. Skeifurnar höfðu verið 5-boraðar og var eitt gatið fyrir tánni. Þar höfðu þær brotnað um. Eigi höfðu þær verið stærri en skeifur eru nú.

5. *Fornleifafundir í Árnessýslu*

1. Í *Alviðru*. Arni bóndi Jónsson í Alviðru í Ölfusi bygði heyhlöðu vorið 1903, og gróf fyrir henni 5—6 ál. djúpt niður. Á svo sem 3 ál. dýpt urðu fyrir undirstöður tófta, eigi allstórra og hjá þeim fanst brauðstýll úr kopar, svo sýrður utan, að ógerla sást hvað á hann var grafið. Svo sem 1 al. neðar voru aðrar undirstöður er sneru öðruvísi. Það voru búr- og eldhústóftir, eigi stórar. Hinar efri höfðu verið bygðar á rústum þessara. Í eldhústóftinni fundust hlóð, en í búrtóftinni klumpur af hvítu efni, sem mun hafa verið skyr(?). Rúml. 1 al. fyrir neðan þetta urðu enn fyrir undirstöður.

Það hús hafði verið stærst og snúið frá norðri til suðurs, (eða langs eftir bæjarröndinni sem nú er). Breidd þessarar tóftar hafði verið 6 al., en lengd varð ekki mæld, því svo langt var ekki grafið á hvorugan veginn. Þessar undirstöður voru af stærstu grjóti. Við bakvegginn sunnarlega fundust leifar af trékeri, sem hafði verið grafið svo sem $1^1/_2$ al. ofaní gólfið og sandur utanmeð og undir. Það var svo sem $1^1/_2$ al. í þvermál. Hæðin varð ekki ákveðin, því það sem upp úr sandinum kann að hafa staðið, var fúið í burtu. Ofaní því var rofamold, blandinn hvítgráu efni, líkl. skyri. Var sem þekja hefði fallið ofaní það. Á öðrum stað fannst hnefastórt stykki af mjúku efni, er var snjóhvítt innan, en gulnaði og molnaði er það þornaði. Og enn fannst þar hálftilbúinn herzlunór úr hverasteini, líklega frá Reykjum. Mun steinninn hafa brotnað meðan verið var að höggva hann, og því verið hætt við það. (Hann var nfl. í tvennulagi). — Árni færði faktor P. Nielsen sýnishorn af skyrinu og stílinn. Sumarið 1904, dýpkaði Árni hlöðuna um rúma 1 al., gróf raunar ekki út að veggjum, en hlóð þessa gröf innan, nema í suðvestur-horninu; þar lét hann standa opið bil til sýnis, því þar kom fram far eftir ker, sem hafði verið grafið dýpra niður en hitt og talsvert víðara. Sandur hafði verið undir og utanmeð og sást hann glögt þar er frá var grafið. Af kerinu sjálfu sást ekkert, og virtist það hafa verið burttekið. Rofamold hafði fallið ofaní farið eftir það og var hún þvöl átaks, en utanvið sandinn var moldin þur. Þar var öðrum megin steinalag og heldur smátt. Þaðan var $^1/_4$ al. niður að skriðumöl. — Þess láðist að geta við efstu tóftirnar, að þar fannst á einum stað hrúga af öskukendum viðarkolum.

2. Í *Haukholtum.* Þorgeir bóndi Haldórsson í Haukholtum í Hrunamannahreppi bygði heyhlöðu vorið 1903 og gróf hana alt að 6 ál. niður. Á nál. 5 ál. dýpt varð fyrir byggingargrjót mikið, undirstöður og hjá þeim mikið lausagrjót, eins og veggirnir hefðu hrunið, Á fullri 5 ál. dýpt var þykk gólfskán og þar stóð á einum stað grár stöpull, svipaður kalki. Hann hjelt sér ekki, en fór í mylsnu, er við var komið. Utanmeð honum vottaði fyrir tréleifum í moldinni og gátu þær verið úr keri. Viðarkola varð vart á öðrum stað. Viðlíka djúpt niður fannst stór snúður úr mósteini og var grafin á hann sigurlykkja. Jarðþrúður Bjarnadóttir, kaupakona — sem nú er í Ameriku — tók að sér að flytja snúðinn til forngripasafnsins.

3. I *Galtafelli.* Jakob bóndi Jónsson í Galtafelli í Hrunamannahreppi byggði heyhlöðu vorið 1904. Þar var áður skemma er sneri fram í bæjarröndina. — Bærinn snýr í suðvestur. — Nál. 1 al. und-

ir gólfi varð fyrir undirstaða veggjar, sem lá þvert yfir (eins og bæjarröndin) og hjá henni kom upp sandstöpull sívalur, sléttur utan, nál. $1^1/_2$ al. í þvermál. Hann var ljósgrár að lit og svo samfeldur, að byggingarmönnum kom í hug að taka hann upp í heilulagi. En þá brast hann. Sást þá, að hann var holur innan og hafði ker verið innaní honum: Sáust sveigaförin innaní sandhólfinu þar, sem gjarðir kersins höfðu verið. Tréleifar af kerinu sáust ekki, nema litur eftir af botninum, enda hafði þar verið aska undir en eigi sandur. Kerið virtist hafa verið um $1^1/_4$ al. á hæð og viðlíka á vídd. Af því, sem í kerinu hafði verið, voru eftir beinaleifar, sumt af þeim hélt sér og voru smábútuð sauðabein. Virtist það hafa verið saltkjötsspað. Ofaná beinaleifunum lágu smáar líparít-hellur, sem hafa verið lagðar yfir kjötið, en þar ofaná höfðu verið lagðar 2 blágrýtishellur, hvor út af annari, og hélt sandstöpullinn þeim uppi. Kerið hafði verið grafið ofaní gólf í eldhúsi, nál. 3 al. víðu, og sáust öðrum megin hlóð og viðarkolaaska. En þetta eldhúsgólf reyndist að vera ofaná uppfyltri tóft, því suðurveggur þess lá svo djúpt niður, að undirstaða hans var neðar en botn kersins. Norðurveggur þessarar uppfyltu tóftar kom ekki í ljós; hefir hann legið norðar en grafið var. Engir munir fundust þar aðrir. — Einkennileg hola eða gangur lá á einum stað frá kerinu gegnum sandhulstrið útí moldina og svo í bugðum niðurávið. Var grafið eftir henni nokkuð dýpra niður en hlaðan er annars grafin, og sást þá bæli kvikindis þess, er grafið hafði ganginn, og frá bælinu lá hann aftur niður í ýmsum bugðum og hættu menn við að grafa hann út. Víðari var hann nokkuð en músarhola er venjulega, og þóttust menn eigi vita, eftir hvaða dýr hann væri. — Dálítill mislitur steinn fannst í moldinni, líklega líparít, en hafði týnzt aftur. Þar var og margt af litlum smásteinum er voru hnöttóttir, sorfnir af vatni og leirlitaðir. Má vera að utanum þá hafi átt að ríða og hafa fyrir kljásteina.

4 Á *Spóastöðum* í Biskupstungum. Páll bóndi Guðmundsson bygði heyhlöðu vorið 1904 og gróf 6 ál. djúpt niður. Á 3 ál. dýpt fundust að vestanverðu hlóð og aska mikil, en þar ofaná tréleifar og þakhellur, líkt og rjáfur hefði fallið ofan. Þar fannst steinsnúður af smásnældu og tveir kljásteinar. Að austanverðu fannst kolabingur, og einnig tréleifar og þakhellur ofaná honum. — Fyrir nokkrum árum var grafið þar fyrir kjallara, litlu austar, þar urðu og hlóð fyrir, aska og viðarkol. Getur það bent á tvíbýli. Þar varð og fyrir hellulagður gangur (bæjardyr?) og þar undir lokræsi, fullt af grjóti og forarblandinni moldu.

5. Á *Hjálmsstöðum* í Laugardal var grafið fyrir hlöðu vorið 1904, 2 ál. niður urðu fyrir tveir stöplar af hvítgráu efni, deigu, sem dökknaði og molnaði er það þornaði. Ekkert fannst þar annað. Og engar hleðslur sáust nærri stöplunum. En nokkru fjær, nær bæjarröndinni varð fyrir eins og hruninn veggur. Þar var líka talsvert af viðarkolum.

6. Í *Ossabæ.* Jón bóndi Einarsson í Ossabæ (Vorsabæ) á Skeiðum bygði heyhlöðu vorið 1904. Nál. 2 ál. undir yfirborði fundust leifar af 2 kerjum og svo sem 1 fet á milli. Þau voru mjög fúin, en héldu sér þó neðantil. Annað þeirra var ein al. í þvermál, hitt 1 al. og 4 þml. Þau höfðu verið trégirð og gjörla sást fyrir löggum. Í öðru voru ýmskonar beinaleifar, líklega súrmeti. Í hinu var hvít leðja (súrmjólk?) moldarblandin, og hafði hún runnið út í moldina í kring. Leit næstum út fyrir, að rof hefði fallið ofaní kerið og við það hefði gusast út úr því. Steinar voru undir kerjunum og utanmeð þeim að neðan, og voru þeir hvítlitaðir af leðjunni. Þar nálægt voru hleðsluleifar, sem litu út fyrir að hafa hrunið. Nokkru fjær fundust aflöguð hlóð. Hér og hvar fannst aska og enda brendir raftar og á einum stað var breitt lag af kolum og bröndum. Manni dettur í hug, að bærinn hafi hrunið í jarðskjálfta, við það kviknað í hlóðunum og ræfrið brunnið. Gólfskán var þar afarþykk í mörgum lögum. Veggir virtust hafa legið í austur og vestur (nú snýr bærinn nál. í suður). Á einum stað var hellulagt gólf á litlum bletti og var nál. á sömu hæð og gólfskánin. Gátu það verið bæjardyr og legið gegnum suðurhliðvegg. Eigi fundust munir, utan 2 litlir steinbollar, sem J. E. ætlar forngripasafninu.

7. Á *Birnustöðum* á Skeiðum var vorið 1904 bygð hlaða í bæjarröndinni þar, sem smiðja var áður. Þá er komið var svo sem 2 ál. djúpt undir smiðjugólfið, varð fyrir í moldinni gráleitur hringur, sporeskjulagður, eða sem næst $1^1/_2$ al. á lengri veginn og 1 al. á þverveginn. Það var nál. 5 ál. frá bæjarröndinni. Grafið var niður með hringnum og niðurfyrir hann. Var hann sem stöpull, þverbeinn niður og að neðan var sem flatur botn af sama efni. Þannig myndaði stöpullinn sem *ker.* Holið innaní þessu einkennilega keri mjókkaði niðureftir og var neðst óreglulega kúpumyndað. Það var fullt af rofamold og hafði hún ekki tekið neinni litarbreytingu af hinu gráa efni, sem utanum hana var. Þá er hið gráa efni þornaði, féll það sundur í kekki en breytti ekki lit, enda var ekkert af því geymt og fór það allt samanvið moldina. Ekki var stöpnllinn heldur mældur, en ætlast var á, að hann hefði verið nál. 2 ál. á hæð (og að vídd $1^1/_2 \times 1$ al., sem fyr er sagt). Svo sem rúmri alin

norðar (ɔ: lengra inn frá bæjarröndinni) varð fyrir niðurhrunið hleðslugrjót úr vegg, sem þar lá þvert fyrir, og var fyrir hvorugan endann grafið. Þar var dálítið af viðarkolum á dreif; en ekki fannst þar neitt annað.

Allir þessir fornleifafundir sýna það, *að* bæirnir hafa hrunið, *að* fólk hefir ekki getað bjargað úr þeim þungavöru, *að* þeir hafa eigi verið bygðir strax aftur eða sömu tóftir notaðar, heldur *að* síðar hafa nýir bæir verið settir ofaná rústirnar.

Þetta bendir á stórkostlega atburði, og um það liggja tvær tilgátur fyrir: *Svartidauði* eða *landskjálfti.*

Séu þessar leifar frá *Svartadauða*, verður að hugsa sér, að á þessum bæjum hafi alt fólk dáið, þeir svo staðið auðir, fallið af fúa og elli, rústirnar gróið og jafnast og loks, þá er fólkið fjölgaði aftur, hafi nýir bæir verið reistir á rústum hinna gömlu. Þetta getur alt verið. Þó er líklegt, að þá hefði fleira orðið eftir í bæjunum en þungavaran (kerin) ein, og að þá hefði leifar af ýmsum öðrum munum fundist í rústunum. Eða: ef eftirlifandi fólk á nágrannabæjum hefði hirt alt lauslegt úr auðu bæjunum, þá mundi það einnig hafa hirt og notað matarleifar (skyr og spað og súrmeti) sem þar var að finna. Og hvað spað snertir, er hæpið, að menn hafi á 14. öld saltað kjöt til geymslu hér á landi. Það var alment *reykt;* en hvergi hefir neitt fundist er bendi á bein úr hangikjöti, og hefðu þau þó eigi haldið sèr miður. Og að öllu öðru sleptu, þá ætti slíkir fundir, ef þeir eru frá Svartadauða, að finnast um alt land. En þeirra er þó ekki getið nema á landskjálftasvæðinu.

Hafi bæirnir hrunið í *landskjálfta*, þá verður að hugsa sér, að fólkið hafi flúið úr þeim og getað bjargað öllum léttari munum. En að það, sem þyngra var en svo, að bjargað yrði, hafi spilzt svo, að ekki hafi þótt tiltök að grafa það upp úr rústunum. Enda nokkuð frá liðið þá, er menn voguðu að byggja upp aftur. En langur tími mun það ekki hafa þurft að vera til þess, að menn bygði ofaná eldri rústirnar, því það sést víða, að slíkt hefir verið talsvert almenn venja; það sýnir t. a. m, Alviðrufundurinn hér að framan, og á þann hátt hafa myndast *rústabungurnar*, sem eigi eru allsjaldgæfar. Sumstaðar sýnist sem húsin hafi hrapað snögglega, t. d. í Ossabæ, þar sem hlóðin höfðu aflagast og eldurinn úr þeim að líkindum brent þekjuna. Og á Birnustöðum bendir það *fremur* til þess, að þekjan hafi *hrapað*, en að hún hafi *sígið*, að stykki úr henni hefir fallið ofaní skyrkerið og myndað aflanga holu ofaní skyrið. — Það

skal tekið fram, að þá hefir *ker* hlotið að vera utanum skyrið og halda því saman, þó nú væri ekkert eftir af því keri. Og þar virtist skyrið hafa verið þykkvara en í Alviðrufundinum og þess vegna ekki samlagast eins rofmoldinni. En í báðum stöðunum er ólíklegra að þekjan hafi sígið jafnt ofaná kerið; þá hefði hlemmurinn eigi verið fallinn af og moldin því eigi komist að skyrinu fyr en tréð var fúið og skyrið orðið þéttara fyrir. — Er mér því nær, að eigna þessi tilfelli landskjálfta, en fullirða skal eg það samt ekki að svo komnu.

Hverasteinninn, sem fluttur hafði verið frá Reykjum að Alviðru til að gjöra úr honum nó (til að herða í sláttuljái eftir dengingu), getur ef til vill gefið bendingu um, til hvers Geysissteinninn, sem Sigurður Pálsson sá í Hvítárness-rústinni syðri, hafi verið ætlaður. Nór var á hverjum bæ meðan ljáir voru dengdir, ýmist gerðir af tré eða mósteini. En bezt mun hafa þótt, ef menn gátu fengið til þess hverastein. Hann er haldbetri en mósteinn og þó auðunninn.

Gamlir legsteinar

í Görðum á Álftanesi.

Framhald ritgjörðar í Árbók 1904[1]).

Eftir

Matthías Þórðarson.

Nr. 3. **Legsteinsbrot.** 1652.

Brot þetta er neðri hluti af litlum legsteini óvönduðum. Það fanst í kirkjugarðsveggnum fyrir nokkurum árum og liggur nú í kirkjugarðinum[2]). Brotið er ekki flatt að ofan og virðist vera alveg óhöggvið. Strik er utan um letrið, ártalið fyrir neðan strikið. Lengd brotsins er 46 sm., breidd 37 sm. og þykt um 12 sm. Hæð stafanna $3^1/_2$—$4^1/_2$ sm.

Milli orðanna er tvídepill svo sem á steinunum nr. 1—2. Þar sem orð endar með línu er ekki tvídepill á eftir (LIKTVN, SARV). Stafirnir eru latínuleturs-upphafsstafir; té-in eru með litlu þverstriki við báða enda leggsins, jafnstóru að ofan og neðan; æ-hljóðið er táknað með Æ, ö-hljóð með Ø. Hljóðtáknanir og gildi merkjanna er líkt og á steinunum nr. 1—2: I táknar i, í (og y), tvöfalt n-hljóð er táknað með N á þeim eina stað, er það fyrir (MINE); sömul. er tvöfalt r-hljóð táknað með R í HVRE. Í *sinda* eru tveir síðustu stafirnir skeyttir saman vegna rúmleysis:

KT:FØR:M
AR:TIL:LIFSIN
S:LEID:LIKTVN
A:MINE:SARV
NEID:HVRE:S
ÆLV:EG:SIDA
·HELD:SINDA:F
165Z

---

[1]) Framhald þessarar ritgjörðar átti að koma í Árbók 1905, en varð ekki af, sökum þess að handritið glataðist.

[2]) Þetta var ritað 11. VI. '03; *nú* (jan. 1907) er þetta legsteinsbrot brotið í þrent.

Fyrir ofan efstu línuna, sem læsileg er, standa á rönd brotsins neðri hlutir nokkurra stafa[1]), en ekki verður ráðið af þeim, hvað hér hafi staðið. Efsta línan byrjar á stafbroti, er líkist K, en er þó að líkindum af R. Þá kemur Ꚍ (T) og því næst :. Hér lítur því út fyrir að vera endir af orði. Þá kemur FØR, og má ætla að hér muni hafa staðið: BVRT:FØR (þ. e. burtför). Vel getur átt sér stað að orðinu hafi verið skift þannig með :, svo sem gjört hefir verið á steini nr. 2 (t. d. VEG:FERDAR:DAGAR í 11.—12. l.). Aftast í efstu línu eru leifar af M að því er virðist. Í þessari línu hafa ekki staðið fleiri stafir, en framan af næstu línu, er byrjar á AR:, vantar um 3—4 stafi. Hér mun því hafa staðið MIN:VAR. Kemur þetta heim við það er eftir fer. Aftast af 2. línu hefir kvarnast lítið eitt, svo að síðari leggurinn af N í LIFSIN er horfinn. Orðið HVRE er víst fyrir HVER(R)E og hefir þá E gleymst á milli V og R; ef til vill hefði leturhöggvarinn sett hér Ø fyrir E, því að svo var og er oft ritað. Ennfremur gæti hugsast að hann hafi ritað svona (HVRE) af ásettu ráði og lesið V sem *vu* og borið orðið fram eins og nú: *hvurri*; hefir hann þá gert þetta í líkingu við ritháttinn á orðinu *guð*, sem þá, eins og nú, var framborið *gvuð* (sbr. Árb. 1904, s. 37). Framan af neðstu línunni hefir brotnað lítið eitt og vantar þar auðsjáanlega N og líklega neðri depilinn af tvídeplinum á milli þess og næsta orðs (HELD). Þá kemur SINDA, sem eflaust er ef. af synd, og aftast er F með litlu lóðréttu striki útundan. Þetta hlýtur að vera skammstöfun og er erfitt að segja með vissu fyrir hvað hún er. Sá er letrið hjó hefir fyrir óforsjálni sakir ekki getað komið því öllu á steininn, sem skyldi, og vantar ekki lítið á. Hér er bersýnilega ófullkomin vísa eða vísuhelmingur og byrjar síðasta línan á SINDA en á að enda á orði, sem rími á móti HELD. Geta mætti til um botninn, að hann hafi átt að vera t. d.: (SINDA) F*ramar ei minna geld.* Yrði þá vísan þannig:

Burtför mín var til lífsins leið,
lyktun á minni sáru neyð.
Hverri sælu eg síðan held,
synda framar ei minna geld.

Neðan undir er ártalið 1652 og eru 2 í laginu eins og Z svo sem þá var ritað. Fyrir aftan ártalið er fangamark eða búmerki, að líkindum þess er á steinninn hjó eða þess er lét gjöra það, en ekki verður ráðið nafnið af merkinu. — Merki þetta gat ekki orðið prentað hér.

[1]) Gat ekki orðið prentað.

Nr. 4. **Guðmundur Sugurðsson.** † 1674.

Þessi steinn er 147 sm. að lengd, 55 sm. að breidd og 14 sm. að þykt. Stafirnir 4—5 sm. að hæð. Á hvorum enda steinsins fyrir miðju er engilsmynd með útbreiddum vængjum, og sjölaufarósir sín hvoru megin við hvora mynd. Bekkur er umhverfis letrið og myndirnar. Í 13. línu er bil á milli sjálfrar grafskriftarinnar og ritningargreinarinnar, er þá kemur á eftir. Í þessu bili eru hringir, sem grípa hvor innan í annan, eða keðjubrot. Til orðaðskilnaðar er tvídepill sumstaðar, en sumstaðar er ekkert bil á milli orðanna. Tvídepill er á 8 stöðum: í 4 fyrstu línunum, í 6. l., fyrir framan og aftan 5 í 11. l. og fyrir aftan skammsöfunina DECEMB í 12. l. — Letrið upphafsstafir. Í 15. l. eru té-in bundin saman. Hljóðtáknanir og stafamerking svo sem á hinum íslenzku steinunum:

HIER:VNDERH
VILER:GREPTT
RAD:ERLEGTG
VDSBARN:GVD
MVNDVRSVGV
RDSSON:LEI
STISTHIEDAN
FIRERCHRISTI
LEGTANDLAT
A75ARESINS
ALLDVRS:5:D
ECEMB:ANNO
1674oooooÞEIR
ENDVRKEIPTV
DROTTINSMV
NVAPTVRSNVA
OGTILSIONKOMA

GREPTTRAD (2.—3. l.) er ritað með 2 té-um, en venjul. er það ritað með 1 té-i. Til samanburðar við þennan rithátt má benda á ritþættina -GEFN̄- á st. nr. 1 og SAMTT á st. nr. 2 (sjá Árb. 1904, bls. 35 og 39). Þessi ritháttur kemur af því að p- og t-hljóðið er »hart« og hvorttveggja hljóðið borið skýrt fram; nú segja menn *ft* eða öllu heldur *ffd*. — Viðv. ERLEGT (3. l.) sjá ERLEGVR á st. nr. 2. — SVGVRDSSON er hér ritað fyrir *Sigurðsson* og virðist einskonar tillíking valda þessu; því að ekki er þetta af vangá einni; á legst. nr. 6 kemur hið sama fyrir og sömul. á legst. á Gufunesi (sjá Árb. 1897, bls. 40). — ALLDVRS sbr. HOLLDSINS á st. nr. 1 (Árb. 1904, bls. 35. — DECEMB er skammstöfun fyrir Decembris, ef. eint. eftir

latneskri beygingu, sem stjórnast af 5 (fimta), sbr. AVGVSTI á st. nr. 1 og MARCI á st. nr. 2. — Ritningargreinin neðst á steininum er úr Esajasi $51_{,11}$ (sbr. $35_{,10}$). — Grafletrið hljóðar þá þannig:

»*Hjer under hviler greptrað erlegt guðsbarn, Guðmundur Sugurðsson. Leistist hjeðan firer christilegt andlát á 75. áre síns aldurs, 5. Decemb[ris] anno 1674.*

Þeir endurkeiptu drottins munu aptur snúa og til Síon koma«.

Nr. 5. **Thorstenus Biørnonis filius.** † 1675.

(Þorsteinn Björnsson).

Þessi Þorsteinn Björnsson var prestur á Útskálum 1638—1660. Munu margir kannast við hann af skáldsögunni »Brynjólfur Sveinsson biskup« eftir Torfhildi Þorsteinsdóttur Hólm. Hann er nokkuð við söguna riðinn, og á bls. 301 er dálítil athugagrein um hann. Þar er útlegging, mjög ónákvæm, af grafskrift þessari.

Steinn þessi er sama efnis og allir hinir, grágrýti (hraungrýti, dolerit) af Garðaholti. Hann er boginn fyrir báða enda. Lengd 180 sm. í miðju og 174 sm. til hliðanna, breidd 68 sm. og þykt um 15 sm. Stafhæðin $4^1/_2$—$6^1/_2$ sm. Fyrir ofan letrið er engilsmynd, andlit og stórir vængir. Neðanundir eru lykkjudrættir (upphleyptir). Letrið er vel gert og steinninn fallegur. Til þess að aðgreina orð o. fl. er hafður 1 depill. Letrið er venjulegir latínuleturs-upphafsstafir; ö-hljóðið er í BIØRNONIS táknað með Ø, sem tekið er úr íslenzku stafrofi; u- og v-hljóð eru táknuð með V. Grafletrið er á latínu og hljóðar þannig:

D.O.M.S.
THORSTENVS.IACET.H
IC.BIØRNONIS.FILIVS.
ILLE.
FLOS.PATRIÆ.ANTIQVA
.MAGNVS.IN.HISTO
RIA.
ANTIQVÆ.HISTORIÆ.V
OS.HEV.LVGETE.LEPO
RES.
VESTRO.MORTVVS.
EST.ILLE.VIR.EXI
TIO
VIXIT.ANNOS.LXIII.
MORITVR.ANNO.∞.DC
.LXXV.REQVIESCAT
.IN.PACE.
P.C.M.O.D.
G.B.F.

D.O.M.S. merkir Deo optimo maximo sacrum; kemur það oft fyrir á legsteinum. Það er útlagt: »Helgað guði beztum og mestum (algóðum og almáttugum)«. Síðan koma auðsjáanlega 2 tvíyrðingar (disticha) og eru síðustu stafirnir af hverju vísuorði settir í línu sér til þess að aðgreina vísuorðin og gera áletranina skýrari og fallegri. Þessir 2 tvíyrðingar hljóða þannig á íslenzku: »Hér hvílir Þorsteinn Björnsson, þessi mikli blómi (þ. e. ágætis fræðimaður) í fornsögu ættjarðarinnar. Ó, harmið, yndisleikar fornsögunnar, þessi maður dó yður til glötunar«. — Þá koma 3 setningar í óbundnu máli: »Hann lifði 53 ár. Dó árið 1675. Hvíli hann í friði«. Stafirnir í 2 neðstu línunum merkja máske: Ponendum (eða poni) curavit maximo optimo domino G.... B.... filius, þ. e. G.... B... son lét setja (legsteininn hinum, eða sínum) mesta og bezta herra. En óvíst er hver þessi G.... B... son hefir verið, enda skiftir það minstu, því að þessi einkennilega grafskrift er mestöll, tvíyrðingarnir báðir, eftir Þorstein sjálfan. Jón prófastur Halldórsson skýrir svo frá séra Þorsteini í »Yfirferð Skálholtsstiftis«[1]): »Epter Sr Bergsvein[2]) hielt Utskála Sr Þorsteinn launsonur Biörns Grimssonar málara[3]), vígður af hr. Gisla Oddsyne, mikeð brota höfuð, siervitur fiölfróður, varð þúnglega spitelskur og blindur kararmaður, fiell samt í þeim veikindum í barneignar hórdóms-mál með Astnyu Hallsteins Dóttur. Vilde reka hennar barnsfaðernes aburð til baka, hvar umm presta stefna var haldenn á Utskálum Ao 1659, d. 6. og 7. Decembr. af profastinum Sr Einare Illugasyne og Fógetanum Tomase Nikulássyne. Liet Sr Þorsteinn flytia sig á Sænginne á Kviktriám uppá alþing, sunnanúr Garðe, og setia hana niður í Þingvalla kyrkiu kór, vafðe máleð framar með flækium helldurenn forsvaraðe fyrer Synodo og miste samt kalleð Ao 1660. Flester sneiddu sig hiá að gefa sig í orðakast við hann. Þá Stadurinn skilde afhendast, var Sr Jon Daðason í Arnarbæle

---

1) „Yferferð Skálhollts-stiftes eðr stutt Agrip Skalhollts-stiftes Presta síðan Reformationis Tíma. Samanskrifað í eitt af Profastinum Sr Jone Halldors syne". Hér er farið eftir handriti, skrifuðu „með hendi Sra Jóns Ketilssonar í Hiarðarholti" (Rask), sem nú er í Árnasafni (AM. Rask 55). Þessi kafli er á bls. 194—5.

2) Bergsveinn Einarsson var prestur á Útskálum til 1638, hann átti föðursystur séra Þorsteins, Guðrúnu; og var hún móðir Þórdísar móður Þormóðar sagnaritara Torfasonar, svo að þeir Þorsteinn prestur og Þormóður voru náskyldir.

3) Hann var sýslumaður í Árnessýslu, dó 1634 (eða 5); hann var sonur þeirra Gríms prests Skúlasonar í Hruna og konu hans Guðrúnar Björnsdóttur prests á Stað í Grindavík. — Sjá um ætt Bjarnar sýslumanns og þeirra systkina Íslenzkar ártíðaskrár bls. 246—49. — Í Espólíns árbókum VII. D. bls. 124 er skrítin smásaga um Björn sýslumann og það hvernig séra Þorsteinn kom undir.

feingenn til að svara, og gegna brogðum kalls. Þegar Sr Þorsteinn átte að berast úr baðstofunne út karldyr, liet Sr Jon rífa niður baðstofu-gaflenn, og færa hann þar út, Sr Þorsteinn liet klæða sig og setia uppá gráan hest, sem hann átte bað leiða hann under sier kríngum staðenn. Það liet Sr Jón ecke epter honum, en liet leiða hestenn kríngum utekofa einn. Hann brann upp að biörtu bále skömmu síðar, og vissu menn eingen efne til þess. Þá hann var fluttur úr Garðe á skipe inn í Hafnarfiörð linte alldrei þann dag skruggum og eldíngum, frá því hann var borenn á skipsfiöl og af henne aptur um kvoldeð. Kona hans var Guðrún dotter Biörns Tumasonar í Skildínganese. Biuggu þaug epter það á eignar-jörð sinne Setberge við Hafnarfiörð. Sr Þorsteinn dó Ao 1675. Hans grafskriftt nógu metnaðarsama, er hann giörðe sier sialfum, má lesa á legsteine yfer honum i Garða kyrkiu garðe so látande:

D: O: M: S:

Thorstenus jacet hic Biörnonis filius, ille flos patriæ antiqva Magnus in historia Antiqvæ historiæ vos hev lugete lepores Vestro mortuus est ille vir exitio.

vivit annos Lxiii Moritur anno ∞ D. c. Lxxv reqviescat in pace. P: C: M: Do: G: B: F:

Börn Sr Þorsteins og Guðrúnar vóru: 1° Jón dó barnlaus. 2° Þóra, mentuð af Föðurnum í Reikníngskunst og öðru fleira« —; kemur svo meira um hana.

Þorsteinn prestur hefir ort fleira en þessa grafskrift sína; hann var eitt af helztu latínuskáldum Íslands á 17. öldinni. Í Árnasafni (A. M. 703, 4to) er enn til kvæðasafn eftir hann, sem kallað hefir verið »Noctes Setbergenses« (Setbergsnætur) og mun það nafn sprottið af upphafsorði fyrsta kvæðisins. Alls eru kvæðin 7, öll á latínu og með sama bragarhætti og grafskriftin, en fremur langt hvert kvæði (3. kvæðið er t. d. 238 tvíyrðíngar), — kvæðasafnið eru þéttskrifuð 20 blöð. 1. kvæðið er: »De principiis rerum eorumque elementis et de rebus quibusdam inde elementatis« (Um sköpun heimsins og tilveruna). 2. kvæðið er: »Secundus tractatus, de geniis qui alfi vulgo dicuntur« (um álfa). 3. kvæðið er: »Tertius tractatus, de hominibus lynceis« (um skygna menn). Svo kemur »Cronologia naturalis mundi duobus tractibus comprehensa« (tímatal heimsins í tveim kvæðum) og er fyrra kvæðið (4.) »Tractatus generalis, de vero fundamento et ratione seculi et omni mundi existendi«, en hið síðara (5.) er »Tractatus specialis, de revolutione et concursu seculorum, observatis 1672«. 6. kvæðið er «Computus solstitialis, ostendens quare, quomodo et quantum solstitia singulis annis, certis

temporibus et diversis seculis a mundi principio per 5852 annos usque ad annum salutis 1671 retrocesserunt« (um sólstöður). Síðasta kvæðið (7.) er »Memoria judicis avari et iniqui« (Minning ágjarns og óréttláts dómara) og undir því er svo fangamark séra Þorsteins.

Það var árið 1660 að séra Þorsteinn varð að fara frá Útskálum. Flutti hann þá þegar að Setbergi fyrir ofan Hafnarfjörð og lifði þar þau 15 ár, er eftir voru æfinnar. Af innganginum að kvæðum hans má sjá, að hann hefir reynt að stytta sér »hið leiða líf« (»pertæsam vitam«) með því að fást við að yrkja, og eftir því sem segir í Árb. Espólíns[1]) hefir hann látið »lesa sér til skemtunar síðan, er voru í mörg hindurvitni«. Þorsteinn hefir fengið þann orðróm á sig, að hann væri göldróttur og bendir það helzt á, að hann hafi verið víða heima; enda bera kvæði hans vott um margs konar lærdóm hans og hefir hann sjálfsagt verið í Skálholtsskóla áður en hann vígðist að Útskálum. Í grafskrift sinni getur hann einskis annars um sig, en að hann hafi verið vel að sér í fornaldarsögu Íslands og hefir hann án efa getað sagt það með sanni, eftir því sem þá gerðist. Fróðleik séra Þorsteins má nokkuð ráða af því, að hann átti sögubók eina mjög stóra, í arkarbroti. Á hana hafði hann látið skrifa ýmsar sögur, nefnil. ágrip af Sturlunga sögu, 17 Íslendingasögur, Hungurvöku og 5 biskupasögur aðrar, um 15 riddarasögur o. fl. Þetta mikla handrit fekk Sigurður Björnsson lögmaður eftir séra Þorstein. Síðan komst Árni Magnússon yfir það og skifti því sundur í margar bækur eftir efni og eru þær nú í safni hans[2]). Á aðra lét séra Þorsteinn Pál Sveinsson skrifara sinn rita Völsunga sögu, Ragnars sögu loðbrókar og Krákumál, og er sú bók nú nr. 2 í arkarbroti í Árnasafni.

Nr. 6. **Vilborg Sugurðardóttir.** † 1680.

Steinn þessi er burstmyndaður að ofan, 99 sm. að lengd um miðju, 81 sm. á aðra hlið, en ekki nema 74 sm. á hina, því að kvarnast hefir af; 50 sm. að breidd, um 13 sm. að þykt. Stafirnir $3^1/_2$—$4^1/_2$ sm. að hæð. Á burstinni er engilsmynd með stórum útbreiddum vængjum; strik er utan um. Einnig er einfalt strik utan um letrið og neðst á steininum; fyrir utan strikið eru 2 litlir hringir.

---

[1]) VII. D. bls. 24—25. er sagt „frá Þorsteini presti".

[2]) Það eru handritin 121, 158, 181 a—h og k—l og 204, öll í arkarbroti, 326 c og 588 q (afskrift), bæði í 4-bl. broti. Sbr. handritaskrá safnsins.

Þar fyrir neðan er brotið af steininum og má vera að hann hafi verið nokkru lengri í fyrstu eða 100 sm. Í 10. l. aftast eru 2 sammiðja hringir til þess að fylla út bilið sem er á eftir erindinu.

Á milli orðanna eru engin bil eða deplar, en á eftir hverju vísuorði er einn depill, sömul. á eftir skammstafaninni OCT (fyrir OCTOBRIS) í neðstu línu, einnig fyrir framan og aftan töluna 3 í sömu línu. Letrið er líkt og á hinum steinunum, hljóðtáknanir og merking stafanna hin sama og á þeim. Í orðinu *og* í 1. l. er O og G bundið saman; tvöfalt n-hljóð er táknað með N í MØNVM í 1. l.; má vera að gleymst hafi strikið yfir N. Í 7. og 10. l. eru 2 T dregin saman, eitt strik yfir báðum leggjunum. Í enda 9. l. eru A og R dregin saman. Um OCT. í neðstu línu var getið áður; í sömu línu er E og G í endingunni -lega bundið saman, og A⁰ fyrir ANNO. Í ártalinu er núllið helmingi minna en hinir tölustafirnir.

SVGVDIOGMØNVM
GIEDÞECKVAR.GVDS
OKMEDÞOLINMÆDE
BAR.IBRVDKAVPLAM
BSINSBODINER.BLESS
VDVPPRISNVHVILE
RHIER.DROTTINSOR
DVEGSIERVISALIET.
VILBORGSVGVRDAR
DOTTVRHIET. ⊙
VEGFERDARTIMENE
FNDRARHEIDVRSKV
INNV45AR.ENDADEL
OFLGA.3.OCT.A⁰168o
L

Fyrstu 10 línurnar eru 1 erindi, 6 vísuorð, og ríma saman hverjar 2 og 2, er saman standa. Erindið er að mestu leyti auðskilin orðatiltæki úr prédikunar- og biblíumálinu. Um ritháttinn SVGVRDAR (í 9. l.) hefir verið getið hér að framan við st. nr. 4. — DOTTVR í 10. l. er nefnif. og bendir á að myndir hinna fallanna hafi einnig rutt sér til rúms í nefnif., svo sem oft kann að eiga sér stað. Nú segja og skrifa margir *dóttir* í öllum föllum eint.

Hljóðar grafskriftin þannig:

Sú guði og mönnum geðþeck var,
guðs ok með þolinmæðe bar,
í brúðkaup lambsins boðin er,
blessuð uppris nú hviler hér,

drottins orð veg sjer vísa lét,
Vilborg Sugurðardóttur hjet.
Vegferðartíme nefndrar heiðurskvinnu, 45 ár, endaðe loflega 3. Oct. a[nn]o 1680.

Hér er ritað GVDI (1. l.) og BODIN (5. l.) en ekki GVDE, BODEN og eru þó i-(e-)hljóð í hreimlausum endingum annars táknuð með E á þessum steini og hinum íslenzku steinunum; i-hljóðið í eignarfallsendingunni *-ins* er ávalt táknað með I á þeim öllum, sömul. í sagnorðsmyndinni *leistist* á st. nr. 4. Nú er í íslenzku bókmáli ætíð ritað *i* í hreimlausum endingum, en fjöldi manna ber fram og skrifar *e* í þessum endingum, einkum á Suðurnesjum, þar sem *e-* og *i-* hjóð annars eru á reiki. Á legsteinum þeim, sem hér er um að ræða, er svo lítil ósamkvæmni í rithætti hreimlausra endinga með i-(-e)hljóði, að útlit er fyrir að framburðinum hafi verið fylgt og að hann komi í ljós af rithættinum. I-hljóðið í þessum endingum er nú eins konar millihljóð milli i- og e-hljóðs.

Nr. 7. **Enarus Enarius** (Einar Einarsson) † 1690
og **Thora Trebonia** (Þóra Torfadóttir) † 1691.

Steinn þessi er 159 sm. langur, 72 sm. breiður, um 16 sm. þykkur. Hæð stafanna 3—4$^1/_2$ sm. Efnið grágrýti (dolerit) eins og í öllum hinum steinunum. Fyrir ofan letrið er lykkjudráttur og í hornunum beggja vegna eru englamyndir. Á milli sjálfrar grafskriftarinnar og tvíyrðingsins neðst á steininum er bil og eru þar höggnar myndir af manni og konu, sem líklega eiga að tákna þau hjónin. Takast þau saman örmum og standa á litlum boga. Lykkjudrættir báðum megin. Mannamyndirnar eru luralegar og illa gerðar. Stjarna er milli ennanna. Neðan undir allri áletraninni er stundaglas í umgjörð og litlar englamyndir í hvoru horninu, svipaðar þeim sem eru á hornunum á steini nr. 2. — Strik er utan um alt saman.

Depill er á eftir hverju orði og töluheild, nema EIVS2³ í enda 4. l. ET í 5. l. og NVNC í enda 13. l. — Fyrir aftan skammstafanirnar PVDICISS og PIISS í 5. l. er tvídepill. Letrið er venjulegt upphafsstafa-latínuletur, nema að því leyti, að kúin eru líkust tölustafnum 2 í laginu og líkt merki er fyrir aftan skammstöfunina D fremst í 4. l., sem merkir DOMINVS; -que er í VNDI2³ (3. l.) og EIVS2³ (4. l.) táknað með þessu kúi og miklu minna merki þar fyrir aftan, sem líkast er tölustafnum 3, en er víst öfugt E (eða epsilon); u- og v-hljóð táknast með V. — Kvarnast hefir úr steininum aftan

af 6. og 7. l. Vantar svo sem einn staf aftan af 6. l.; sést votta fyrir efri hluta af legg af staf; hefir hér að líkindum staðið D. Aftan af 7. l. vantar aftari legginn af H.

Áletranin er á latínu og lítur þannig út:

SVB.HOC.SAXO.CONDVN
TVR.PASTOR.ET.PRÆPOSIT
VS.VIR.VNDI2³.LAVDATISS.
D2.ENARVS.ENARIVS.EIVS2³
PVDICISS:ETPIISS:VXOR.
THORA.TREBONIA.2VO'
ILLE.NATVS.ANNOS.41.H
ÆC.36.POST.DECENNALE.
CONIVGIVM.OBIERE.
ANNIS.1690.ET.
1691.

CORDA.LIGATA.FIDE.MVTV
A.DVM.VITA.MANERET.NVNC
IDEM.TVMVLVS.IVNGIT.VT.
ANTE.THORVS.

Þ. e.: «*Sub hoc saxo conduntur pastor et præpositus, vir undique laudatissimus, dominus Enarus Enarius ejusque pudicissima et piissima uxor, Thora Trebonia, quo[d?] ille natus annos 41, hæc 36, post decennale conjugium obiere annis 1690 et 1691.*

Corda ligata fide mutua dum vita maneret
nunc idem tumulus jungit ut ante thorus«[1]).

Útlagt á íslenzku: »Undir þessum steini eru grafin prestur og prófastur, að öllu hinn ágætasti maður, herra Einar Einarsson og kona hans Þóra Torfadóttir, hin heiðvirðasta og guðhræddasta kona, þareð(?) þau dóu eftir 10 ára hjónaband, hann 41 árs gamall, hún 36, árin 1690 og 1691.

Hjörtu, sem tengdust af trygð tállausri líf meðan entist,
sama nú samtengir gröf, sem áður hjónarúm fyr«.

---

[1]) Þessi tvíyrðingur hefir af misskilningi verið prentaðar í Ljóðmælum Sveinbjarnar Egilssonar (Rvík 1856: bls. 272), eins og hann væri ortur af honum, en það nær engri átt; verður ekki annað séð en að hann hafi verið höggvinn á steininn um leið og alt hitt, sem á honum er.

Séra Einar var sonur Einars prófasts Illugasonar, er var prestur í Kjósinni 1642—85, prófastur í Gullbringu- og Kjósar-prófastsdæmi frá 1657[1]), dáinn 20. febr. 1689. Illugi átti Sesselju Árnadóttur og var lögréttumaður; hann var bróðir Orms sýslumanns í Eyjum; þeir bræður voru synir Vigfúsar sýslumanns á Kalastöðum, er var son Jóns Pálssonar, bróður Alexíusar ábóta í Viðey.[2]) Séra Einar Illugason átti Guðríði dóttur Einars Teitssonar í Ásgarði og Höllu Sigurðardóttur; auk Einars áttu þau séra Snæbjörn, er var prestur á Reynivöllum í Kjós eftir föður sinn[3]), og Guðríði[4]). Séra Einar Einarsson var í Skálholtsskóla og sigldi síðan til Kaupmannahafnar; hann var skrifaður í stúdentatölu við háskólann 30. nóv. 1669 og var Christ. Ostenfeld hans »præceptor privatus«[5]). Hann dvaldi 2 ár í Kaupmannahöfn[6]) og hefir þá verið tímakorn í Svíþjóð á þeim árum[7]). Er hann kom aftur varð hann biskupsskrifari í Skálholti hjá Brynjólfi biskupi Sveinssyni, síðan heyrari (conrector) við skólann í 3 ár, vígðist 1675 og var því næst 2 ár kirkjuprestur í Skálholti[8]). — Segir í Espólíns Árb.[9]) að hann hafi verið helzt hjá Brynjólfi biskupi til skemtunar fyrir andlát hans, »ok mest um kvöld hins fjórða ágústí, ok um nóttina fram til apturbirtu«. — Hann fékk Garða á Álftanest 1678 eftir séra Þorkel Arngrímsson, er dó 1677[10]). 1680 kvæntist hann Þóru dóttur síra Torfa prófasts í Gaulverjabæ Jónssonar frá Núpi Gissurarsonar[11]) og Sigríðar dóttur Halldórs Ólafssonar lögmanns[12]). 1681 varð séra Einar prófastur í Gullbringu- og Kjósar-prófastsdæmi eftir föður sinn. Hann var »gáfumaður vellærður, kunne að haga sier epter tíðenne. Var og einn af þeim 4. próföstum, sem byskupenn M. Þórður tók með sier, til að samantaka Concepteð Nýu laganna, epter annare bók Norsku laganna Ao 1689 epter kóngl: Maj^ts befalningu«[13]).

---

[1]) Sbr. Prestatal og prófasta á Íslandi eftir Svein Níelsson, V. 9.

[2]) Íslenzkar ártíðaskrár eftir Jón Þorkelsson, XXV. ættartafla.

[3]) Prestatal og prófasta á Íslandi eftir Svein Níelsson, V. 9.

[4]) Biskupa sögur II, 645.

[5]) Sbr. Universitetets Matrikel og Kommunitetets Matrikel.

[6]) Yfirferð Skálholtsstiftis s. 207 (sbr. hér að framan).

[7]) Nicol. Dal. Dissertatio de Antiquitatibus Svecicis og Hist eccl. Finni Joh: III. bls. 579.

[8]) Biskupa sögur II, 545; Yfirferð Skálholtsst. s. 207; Hist. Eccl. III. 579.

[9]) VII. D., s. 84.

[10]) Yfirferð Skálholtsst. s. 207. Hist. eccles. III, 579. Esp. Árb. VII. 89.

[11]) Um alla þá ætt sjá Safn til sögu Íslands I, 648—9.

[12]) Yfirf. Skálholtsst. s. 207. Bisk. sögur II. 645.

[13]) Yfirf. Skálholtsst. s. 207, sbr. Hist. eccl. III, 675 (þar er ártalið skakt prentað 1669).

Eftir dauða séra Ólafs Jónssonar í Hítardal fékk séra Einar konungl. veitingu fyrir því brauði 1690[1]), »en kom þangað þó ei, þar hann deyðe það sama haust, nálægt Allra H. mo 41. árs gamall, úr þeirre mannskiæðu landfarsótt, sem þá geck yfer. Var hann þá á heimreið úr skifttum frá Gaulverjabæ epter Sr Torfa Jónsson. Komst að Hólme fyrer sunnan Hellersheiðe, lá þar fáa daga í strangre sótt, sem hann leidde til bana«[2]). Allra heilagra messa er 1. nóv., en síra Einar dó að því er segir í ártíðaskrá séra Hannesar Björnssonar 21. okt. 1690[3]). Í ártíðaskrá Sig. lögm. Björnssonar stendur 21. okt. 1691, en þar er ártalið rangt[4]).

Í Árnasafni (A. M. 96, 8vo, bls. 23—37 r) er til í handriti »Lýfs Historia þeýrrar Gøfugu og lofsverðugu Hofðings kvinnu Helgu Magnus döttur Ad Bræðratungu. — Samantekin af Heýðarlegum kiennemanne Sr Einare Einarssine«.

Þóra lifði ekki lengi mann sinn. »Hún ól Tvíbura epter hann dauðann, sialfann Jóladagenn, hlutu báðer skírn, dóu báðer og hún einnenn nockru seinna«[5]). Þóra Torfadóttir andaðist 1. jan. 1691[6]).

Þau Einar og Þóra áttu auk tvíburanna, er hún fæddi síðast og dó af, 5 börn önnur[7]). Séra Jón Halldórsson skýrir þannig frá þeim[8]): »(1° Brinjólfur, gott mannsefne, útlærður, dó ógiftur í bólunne. (2° Málfríður seinne kona Sigurðar sýslumans eldra. (3° Ingebiörg, kona Sigurðar syslumans yngra, sonar Sigurðar lögmans Biörnssonar. (4° Margret, átte fyrst Benedict Magnusson Beck syslumann í Hegraness þinge. Síðar Guðmund skólameistara son byskups Hr. Steins, drucknuðu báðer vofeiflega, sá fyrre á siötta sunnudag epter páska 1719 í Hieraðsvötnonum, hinn síðare á Skagafirðe Ao 1723. (5° Halldóra, giftest ecke«.

---

[1]) Yfirf. Skálholtst. s. 207. Hist. eccl. III. 579, Prestatal VII. 6; sbr. þó Ísl. ártíðaskr. 254 (þar segir 24. ág. 1689).

[2]) Yfirf. Skálholtst. s. 207, sbr. Ísl. ártíðaskr. og Hist. eccl. l. c.

[3]) Ísl. ártíðaskr. bls. 197; sbr. Esp. Árb. VIII. 25.

[4]) Ísl. ártíðaskr. s. 219.

[5]) Yfirf. Skálholtsst. s. 207; sbr. Ísl. ártíðaskr. s. 197.

[6]) Ísl. ártíðaskr. 193 og 197; á bls. 219 segir að hún hafi dáið 1. des. 1691, en það er rangt, — og sömul. það er segir í Esp. Árb. VIII. 25 og Safn t. s. Ísl. I. 648—9, að hún hafi dáið 1690.

[7]) Ísl. ártíðaskr. 187; Esp. Árb. VIII. 25.

[8]) Yfirf. Skálholtsst. s. 207.

Nr. 8. **Olaver Petersøn** (Ólafur Pétursson) † 1719.

Steinn þessi er að vísu frá 18. öld, en þar eð hann er nú orðinn nær tveggja alda gamall og miklu eldri en aðrir yngri steinar í þessum kirkjugarði, er hann tekinn með hér. Hann er brotinn sundur í tvent og kom annað brotið upp úr húskjallaranum fyrir nokkrum árum. Steinninn mun vera nokkuð genginn. Lengd: 73 + 62 sm., breidd: 52 sm., þykt: um 13 sm. 6 fyrstu línurnar eru með stærra letri en hinar og eru stafirnir 5 sm. háir í þeim, en annars er stafhæðin 3 sm.

Fyrir ofan letrið er engilsmynd með stórum vængjum, er enda í rósaflúri. Neðan undir letrinu er mjór bekkur með sams konar dráttum og er þetta laglega gjört. Bekkur er utan um alt saman.

Á milli flestra orða er bil. Tvípunktur er á stöku stað svo sem hér er prentað. Letrið er latínuleturs-upphafsstafir svo sem á hinum steinunum. V er táknað með W í WEL- í 3. l. Y er líkast litlu skáleturs y-i (kemur fyrir í 8., 12. og 14. l.) eins og á st. nr. 1.

Brotið er í 12. og 13. l., svo að á stöfunum á aftara hluta 12. l. sést að eins efri hlutinn á efra brotinu og neðri hlutinn á neðra brotinu; sumir stafirnir sjást að eins hálfir, en vel má þó ráða hvað staðið hafi. — Áletranin er á dönsku og lítur þannig út:

HER UNDER UDI
HERREN HUILER
DEN WELÆRVÆR
DIG: NU SALIGE
Hr: OLAVERPETER
SØN
FORRIGE SOGNEPRÆST
PAA GLAUMBAY OG SID
EN HER VEDSTEDEN
PROVST I DETTE HERRED
SOMLEFDE MEGETGVD
FRYGTIGISIT EMBEDE
OG CHRISTELIGHEN
SOF DEN: 2: IULY:
A° 1719 UDI HANS
ALDERS59 AAR:
APOCAL: 14: V: 13:
SALIGEEREDE DØDE
SOM DØE IHERREN IA
AANDEN SIGER AT DE
SKULLE HVILE AF DERES
ARBEIDE:
CANT:6:V3:
MIN VEN ER MIN OG
IEG ER HANS:

WELÆRVÆRDIG: í 3.—4. l. er fyrir WELÆRVÆRDIGE. H: fyrir HERR. OLAVER PETERSØN í 5.—6. l. er danskað úr Ólafur Pétursson, og GLAUMBAY úr *Glaumbœ*. A° fyrir Anno. APOCAL: í 17. l. fyrir *Apocalypse* (þ. e. opinberun, Jóhannesar). V í 17. l. og 23. l. fyrir *Vers*. CANT: í 23. l. fyrir CANTUS (cantorum, þ. e. Ljóðaljóð eða »Lofkvæði Salomons«).

Á íslenzku hljóðar þetta svo:

»Hér undir hvílir í drotni hinn velæruverðugi nú sæli herra Ólafur Pétursson, fyrrum sóknarprestur í Glaumbæ og síðan hér á staðnum, prófastur í þessu héraði, sem lifði mjög guðrækilega í embætti sínu og andaðist kristilega 2. júlí 1719 á 59. aldursári sínu.

Opinb. 14. v. 13:

Sælir eru hinir dánu, sem deyja í drotni. Andinn segir og, að þeir skuli hvílast eftir erfiði sitt.

Ljóðalj. 6. v. 3:

Minn vinur er minn og jeg er hans«.

Séra Jón prófastur Halldórsson skýrir svo frá séra Ólafi í Yfirf. Skálholtsst., bls. 208—9: »Sr Ólafur sonur Sr Peturs norður á Upsum Jonssonar prests á Tiörn Guðmundssonar[1]) og Solveigar dottur Sr Jóns Eigilssonar á Völlum í Svarfaðardal, var fyrst þienare byskups M. Jóns Vigfússonar á Hólum síðan skrifare amtmans Mullers, gifttest þiónustustúku á Bessastöðum Holsteinskre að ætt Magretu Elizabeth Bojens, og þá veitte amtmaður honum fyrst Glaumbæ fyrer norðann. En á hans fyrsta áre þar dó Sr Brinjólfur í Görðum, og epter bón Sr Ólafs, veitte amtmaður honum Garða stað, so Sr Ólafur flutte sig til Garða Ao 1697 (mun rangt, eiga að vera 1694, eða 5)[2]) en árenu epter varð hann að sleppa kallinu við Sr Jón Þorkelsson, bió þó í Sóknenne og fieck síðann Garða-stað aptur Ao 1699. Sagðe það af sier aptur Ao 1708. Hann dó under alþing Ao 1719, átte epter eina dóttur heilsuveika. Dó hún skömmu síðar«.

Í fyrra hluta þessarar ritgerðar, Árb. 1904, bls. 33—40, eru nokkrar prentvillur og frábrugðnir stafir ekki prentaðir rétt: bls. 35, 7. l. og 36, 13. l. eru hin samandregnu þé (Þ) prentuð IÞ fyrir ÞÞ; bls. 36, l. 2 er SRA f. SRA, s. 37, l. 30 *hvílir* f. *hvíler* og *Nicholás* f. *Nichulás*; s. 39, 2. og 11. l. TT f. TT, 20. l. *ærligur* f. *ærlegur*.

---

[1]) Séra Jón á Tjörn í Svarfaðardal er sagður Gunnarsson í Prestatali Sv. N., bls. 175.

[2]) Líklega athugasemd afskrifarans, séra Jóns Ketilssonar.

Yfirlit

yfir muni, selda og gefna Forngripasafni Íslands árið 1905.

[Tölurnar fremst sýna tölumerki hlutanna í safninu, í svigum standa nöfn þeirra, er gefið hafa safninu gripi].

5175—78 Brýnisstúfur, blýstykki lítið með gati og steinbrot með gati, leifar af hníf og ýmislegt járnarusl. Fundið á Einhyrningsflötum á Grænafjalli.

5179—84 Brot af beizlisstöng, sporöskjulöguð hálfkúla úr bronzi, skeifa fjórboruð, beizlishringjur þríhyrndar, krókur úr bronzi og mót(?) úr linum steini. Fundið við Eystri-Rangá nálægt Stórólfshvoli.

5185 Fornt sverð jarðfundið nærri Skógum í Fnjóskadal.

5186 Gamalt nálhús úr tré blýslegíð, með stöfum.

5187 Gamall hempuborði flosaður.

5288 Grafskjöldur úr silfri yfir frú Þorbjörgu Bjarnadóttur konu Jóns vicelögmanns Ólafssonar.

5189—95 Hnappur kúptur úr kopar, parastokkur, beltisstokksbrot, hempukrókur, krókaparssproti, túskildingur og steinsnúður úr fitusteini. Fundið á Skálatóftum í Landi.

5196 Tóbaksponta úr horni með verki.

5197—200 Ennislauf úr kopar, beizlisstengur úr kopar, hamólarhringjur og reiðgjarðarhringja úr kopar.

5201 Leifar að bókspenslum? úr kopar.

5202 Dúkur úr grænu íslenzku vaðmáli, útsaumaður. Úr eigu Bjarna riddara Sivertsen.

5203 Gamalt jarðfundið innsigli úr tini, með rúnastöfum.

5204 8 silfurhnappar (peysuhnappar) kúptir, með 4 blaða rós í kolli.

5205 Gleraugu með íslenzkri silfurumgerð.

5206 Gamalt skorið drykkjarhorn. Vestan af landi.

5207 Heinarstúfur með myllu- og hnappamótum.

5208	Skotrokkur.
5209	Kassi með dragloki, skorinn, frá 1788.
5210	Tóbaksponta, silfurbúin, úr rostungstönn.
5211	Peningapoki útsaumaður með augnsaum, frá 1869.
5212	Signet úr messing með steini í og mannsmynd. Fundið í kirkjugarði á Kvennabrekku.
5213	Gömul kommóða, skorin á forhlið.
5214	Gylt silfurbelti á flauelslinda, með ágætu upphleyptu verki. Austan undan Eyjafjöllum.
5215	Lítill brýnisstúfur úr hein. Fundinn í Granagili fyrir norðan Búland í Skaftártungu.
5216	Tvær litlar pjötlur ofnar. Fundnar á sama stað.
5217—18	Fjórar spennur úr bronzi með fornu verki. Fundnar á sama stað.
5219	Leifar af hálsfesti(?) úr gleri. Fundnar á sama stað.
5220—25	Sex bankaseðlar norðan úr landi frá árunum 1791—94 og 1801.
5226	Flossessa. Austan úr Landeyjum.
5227	Lítill kertastjaki úr látúni með verki. Ur Skálholtskirkju.
5228	Spjald úr tré gagnskorið (áttaviti), með stöfum og ártalinu 1833. Frá Þórðarstöðum í Fnjóskadal.
5229	Vefjarskeið, stór, úr hvalbeini. Frá sama stað.
5230	Knipliskrín, skorið á forhlið. Frá sama stað.
5231	Snældusnúður úr tré, skorinn. Frá sama stað.
5232	Vélalok með áskorinni rímtöflu. Frá sama stað.
5233	Sex fjalir úr milligerð milli kórs og kirkju. Frá sama stað.
5234	Lítið kökumót. Skorið. Frá sama stað.
5235	Söðulskjöldur með gagnskornu verki og höfðaletri. Frá sama stað.
5236	Söðulreiði frá 1750, látúnsleginn. Frá sama stað.
5337-39	Beizlisstengur, ádrættir og gjarðahringja úr kopar. Frá sama stað.
5240—43	Fern kjaftamél úr járni. Frá sama stað.
5244	Járnhalda gömul með lykkjum og keng. Frá sama stað.
5245	Mellulás úr járni. Frá sama stað.
5246—47	Tveir pípulyklar. Frá sama stað.
5248	Hurðarhringur úr járni. Frá sama stað.
5249—50	Tvö spjót jarðfundin, forn. Frá sama stað.
5251	Döggskór úr bronzi, forn. Frá sama stað.

5252 Nál eða stýll úr bronzi með hring í endanum. Frá sama stað.
5253 Plata margstrend úr dökku efni gljáandi með gati í miðju. Frá sama stað.
5254 Hollenzkar tóbaksdósir úr látúni. Frá sama stað.
5255—56 Bókbandsrulla með koparhjóli og hjól af annari rullu. Frá sama stað.
5257 Kirkjuhurðarhringur úr kopar frá 1787. Vestan úr Dalasýslu.
5258 Fornt fjaðraspjót, fundið 1893 á uppblásnum stað á Jökuldalsheiði eystra.
5259 Koparhringja stór, rauðmáluð.
5260 Skáphurð, máluð, með konumynd. Norðan úr Strandasýslu.
5261 Skorinn trélisti frá rúmi á Kleppi, með versbroti. Upphaflega úr Gufunesskirkju.
5262 Mynd af ungri stúlku frá Möðruvöllum í íslenzkum skautbúningi.
5263 Rúmfjöl, skorin, frá 19. öld.
5264 Beltispör og skjöldur úr silfri.
5265 Bikar úr silfri 1731. Vestan af landi.
5266 Stór blöndukanna úr tré með skornu loki. Vestan frá Stórholti í Dalasýslu.
5267 Tarína úr tré með eyrum, rend, með loki. Frá sama stað.
5268 Rúmfjöl, skorin, með verki. Frá sama stað.
5269—71 Fimtán hvítar kotrutöflur, tólf grænar, rendar úr hvalbeini og tveir teningar. Frá sama stað.
5272 Stokkur úr tré, skorinn á hliðum, göflum og loki, frá sama stað.
5273—74 Tveir stokkar skornir, loklausir. Frá sama stað.
5275 Tóbaksponta úr tré með beintappa. Frá sama stað.
5276 Peningabudda, balderuð, frá 1813. Frá sama stað.
5277—93 Millur úr kopar og prinsmetal af ýmsri gerð, 33 að tölu. Frá sama stað.
5294—95 Fimm silfurhnappar. Frá sama stað.
5296—99 Fimm hnappar úr látúni. Frá sama stað.
5300 Hnappur, kúptur, úr látúni. Frá sama stað.
5301 Kaffikanna íslenzk, úr eiri. Frá sama stað.
5302 Skírnarfat úr leir.
5303 Stór ólarhringja úr kopar með járnþorni. Frá sama stað.
5304—05 Þrjár gjarðahringjur minni, úr kopar. Frá sama stað.

5306 Beizlishöfuðleður með búnaði og stöngum. Frá sama stað.
5307 Lyklasylgja úr kopar gagnskorin. Frá sama stað.
5308 Olíumálverk af Sigurði Guðmundssyni málara eftir sjálfan hann.
5309 Sykurker gamalt úr bláu gleri í stórri silfurumgjörð. Úr eigu Árna umboðsmanns Thorlacius.
5310 Parastokkur, loklaus, með höfðaletri, frá 1749.
5311 [Hr. Páll Jóhannesson í Fornhaga]. Kringlóttur hlutur úr kopar (af kertastjaka?).
5312 [Stefán bóndi Árnason Steinstöðum]. Skjaldmynduð koparspenna af beltis- eða hempupari.
5313 [Sami]. Lyklasylgja úr kopar.
5314—16 [Sami]. Tveir beizlisskildir og 4 doppur úr kopar, þrjár sviftir úr járni. Jarðfundið skamt frá Glæsibæ í Eyjafirði.
5317 [Sami]. Stórt ístað úr járni, jarðfundið.
5318 [Hr. Tómas Tómasson á Egilsá í Skagafirði]. Stór kjaftmél, jarðfundin nálægt Bakkaseli í Öxnadal.
5319 [Friðfinnur Jóhannsson á Egilsá]. Brot á einkennilega úthöggnum steini. jarðfundnum við kjallaragröft í Borgargerði í Norðurárdal.
5320 [Brynjúlfur fornfræðingur Jónsson]. Fimmboruð fornleg skeifa, jarðfundin nálægt Nautavaði.
5321 [Páll verzlunarstjóri Jónsson Djúpavogi]. Leifar af hnífblaði jarðfundnum.
5322 [Sami]. Lítið brot úr gráleitum steini með gati.
5323 [Stefán kennari Stefánsson á Akureyri]. Brunaleifar af fatnaði og dúkum. Fundið í Brunarústum á Möðruvöllum í Hörgárdal.
5326 [Sami]. Leifar af 2 snældusnúðum. Frá sama stað.
5327 [Sami]. Kápuhnappur úr látúni brotinn. Frá sama stað.
5328 [Sami]. Trektmyndaður hlutur úr leiri. Frá sama stað.
5329 [Sami]. Leifar af eirpotti. Frá sama stað.
5330—31 [Sami]. Kolamolar og járnrusl. Frá sama stað.
5331 [Hr. Guðjón Jónsson Bjóluhjáleigu]. Smápeningur enskur úr blýi.
5332 [Ingeniör Lunn]. Þýzkur silfurpeningur.
5333 [Óviss gefandi]. Lítill silfurpeningur [20 cent].

Skýrsla.

I. Ársfundur félagsins 1906.

Ársfundur félagsins var haldinn mánudaginn 17. des. Eftir að formaður hafði minst tveggja látinna félagsmanna, Hallgríms Melsteðs bókavarðar og Ólafs Guðmundssonar læknis, lagði hann fram reikning félagsins fyrir 1905 og hafa endurskoðendur ekkert fundið við hann að athuga. Því næst skýrði hann frá rannsóknarferðum Brynjúlfs Jónssonar næstliðið sumar út í Vestmanneyjar og upp á Þórsmörk. Hann mintist og á prentun registursins við árbækur félagsins 1880—1904 og árbókarinnar fyrir 1906. Eptir nokkrar umræður um rannsóknir fornleifa hér á landi bar formaður upp þá tillögu félagsstjórnarinnar, að gera Brynjúlf Jónsson að heiðursfélaga í þakklætisskyni fyrir margra ára starf hans í þjónustu félagsins, og var það samþykt í einu hljóði.

II. Reikningur hins íslenzka Fornleifafèlags 1905.

Tekjur:

1. Í sjóði frá fyrra ári			kr.	1071	45
2. Tillög félagsmanna og seldar Árbækur			—	172	55
3. Styrkur frá Forngripas. til að spyrja upp forngripi			—	100	00
4. Styrkur úr landssjóði			—	400	00
5. Selt verkfæri frá Hörgsdalsgrefti			—	1	50
6. Vextir á árinu:					
a. af bankavaxtabréfi	kr.	22 50			
b. af innst. í sparisjóði	—	1 10			
			—	23	68
7. Til jafnaðar mót gjaldlið 4			—	300	00
Samt.			kr.	2069	18

Gjöld:

1. Kostnaður við Árbók 1905			kr.	280	21
2. Greitt Brynjólfi Jónssyni fyrir fornleifarannsóknir			—	180	00
3. Ýmisleg útgjöld			—	2	80
4. Keypt bankavaxtabréf Litr. C. 1797—99 með vöxtum frá 1/7 1905 . . . . . . , ...			—	300	00
5. Í sjóði við árslok 1905:					
a. bankavaxtabréf . . . . kr.	800	00			
b. í sparisjóði Landsbankans. . . . —	32	70			
c. hjá féhirði . . . . —	473	47			
			—	1306	17
Samt.			kr.	2069	18

Reykjavík, 17. desember 1906.

Þórh. Bjarnarson.

III. Félagar.

A. Æfilangt.

Ásgeir Blöndal, læknir, Eyrarbakka.
Anderson, R. B., prófessor, Ameríku.
Andrés Féldsteð, bóndi á Trönum.
**Árni B. Thorsteinsson,*[1]) komm. dbr. f. landfógeti, Reykjavík.
Bjarni Jensson, læknir í Síðuhéraði.
Björn Guðmundsson, kaupm., Rvk.
Björn M. Ólsen, dr., r., prófessor, Rvk.
Bogi Melsteð, cand. mag., Khöfn.
**Bruun, Daniel,* kapteinn í hernum, Khöfn.
**Brynjúlfur Jónsson,* dbrm., fræðimaður, Minnanúpi.
Carpenter, W. H., próf., Columbiaháskóla, Ameríku.
Collingvood, W. G., málari, Coniston, Lancashire, England.
Dahlerup, Verner, cand. mag., bókav., Khöfn.
Eggert Laxdal, verzlunarstj., Akureyri.
Eiríkur Magnússon, M. A., r., bókav., Cambridge.
**Elmer Raynolds,* dr., Washington.
Feddersen, A., Stampe, frú, Rindumgaard pr. Ringköbing.
Friðbjörn Steinsson, bóksali, Akureyri.
Gebhardt, August, dr. fil., Nürnberg.
Goudie, Gilbert, F. S. A. Scot., Edinb.
Hjörleifur Einarsson, r., próf., Undirf.
Horsford, Cernelia, miss, Cambridge, Massachusetts, U. S. A.
Indriði Einarsson, revisor, Rvk.
Jóhannes Böðvarsson, trésm., Akranesi.
Jón Borgfirðingur, fræðimaður, Rvk.
Jón Gunnarsson, verzl.stj., Hafnarfirði.
Jón Jónsson, prófastur, Stafafelli, Lóni.
Jón Vídalín, konsúll, r., Rvk.
Jónas Jónasson, prófastur, Hrafnagili.

---
1) Stjarnan (*) merkir heiðursfélaga.

Kjartan Einarsson, prófastur, Holti.
Kristján Zimsen, konsúll, Rvk.
Lárus Benediktsson, f. prestur, Rvk.
Löve, F. A., kaupmaður, Khöfn.
Lehmann-Filhés, M., fraülein, Berlin.
Magnús Andrésson, próf., r., Gilsbakka.
Magnús Stephensen, stkr. af dbr. og dbrm., f. landshöfðingi, Rvk.
Matthías Jochumsson, r., f. prestur, Akureyri.
Müller, Sophus, dr., museumsdirektör, Khöfn.
*_Nicolaisen, N._, antikvar, Kria.
Ólafur Johnsen, f. yfirk., r., Óðinsvé.
Phené, dr., Lundúnum.
Schjödtz, cand. pharm., Óðinsey.
Sighvatur Árnason, dbrm., Rvk.
Sigurður Stefánsson, prestur, Vigur.
Stefán Guðmundsson, verzlunarfulltrúi, Khöfn.
*_Storch, A._, laboratoriums-forstjóri, Khöfn.
Styffe, B. G. (r.-n.) dr. fil., Stokkhólmi.
Sæmundur Jónss., b., Minni-Vatnsleysu.
Torfhildur Þ. Hólm, frú, Rvk.
Torfi Bjarnason, skólastj., r., Ólafsdal.
Valtýr Guðmundsson, dr. phil., docent, r., Khöfn.
Vilhj. Stefánsson, Peabody Museum, Harvard University, Cambr. Mass., U. S. A.
Wendel. F. R., jústizráð, Khöfn.
Wimmer, L. F. A., dr. fil., próf., komm., dbrm., Khöfn.
Þorgrímur Johnsen, f. héraðsl., Rvk.
Þorsteinn Erlingsson, cand. phil., Rvk.
Þorvaldur Jakobsson, prestur í Sauðlauksdal.
Þorvaldur Jónsson, f. héraðsl., r., Ísafirði.
Þorvaldur Jónsson, r., prófastur, Ísafirði.
Þorvaldur Thoroddsen, dr., r., prófessor, Khöfn.

B. Með árstillagi.

Árni Jónsson, prófastur, Skútustöðum, 1905.[1])
Amira, Karl v., próf., München, 06.
Arpi, Rolf, dr. fil., Uppsölum, 05.
B. B. Postur, Victoria, Brit. Canada, 08.
Björn Jónsson, ritstj., r., Rvk, 05.
David Scheving Thorsteinsson, héraðslæknir, Ísafirði, 80.
Eiríkur Briem, prestaskólakenn., komm. dbr., Rvk, 05.
Finnur Jónsson, dr., prófessor, r., Khöfn, 05.
Forngripasafnið í Rvík, 05.
Geir Zoëga, kaupm., dbrm., r., Rvk, 05.
Gering, Hugo, prófessor, dr., Kiel, 05.
Gräfe, Lukas, bóksali, Hamborg, 06.
Greipur Sigurðsson, b., Haukadal, 06.
Guðmundur Hannesson, Galtarnesi, Víðidal, 98.
Guðm. Helgason, próf., Reykholti, 05.
Guðni Guðmundsson, læknir, Borgundarhólmi, 85.
Gustafson, G. A., filos, licentiat, konservator, Bergen, 93.
Halldór Briem, kennari, Akureyri, 00.
Halldór Daníelsson, bæjarfóg., r., Rvk, 05.
Hallgrímur Sveinsson, komm. dbr., biskup, Rvk, 05.
Hannes Þorsteinsson, cand. theol., ritstjóri, Rvík, 05.
Harrassowits, Otto, bóksali, Leipzig, 05.

[1]) Ártalið merkir, að félagsmaður hefir borgað tillag sitt til félagsins fyrir það ár og öll undanfarin ár, síðan hann gekk í félagið.

Hauberg, P., r., Museumsinspektör, Khöfn, 01.
Heydenreich, W., dr., Günzburg, 06.
Hinrik K. Hugason Bürgel, Leipzig, 02.
Jóhannes Sigfússon, adjunkt, Rvk, 87.
Johnston, A. W., hon. treasurer, Viking Club, Lundúnum, 04.
Jón Jakobsson, forngripav., Rvk, 05.
Jón Jensson, yfirdómari, Rvk, 05.
Jón Jónsson, héraðsl., Blönduósi, 99.
Jón Jónsson, sagnfræðingur, Rvk, 05.
Jón Þorkelsson, dr., landsskjalavörður, Rvk, 05.
Jósafat Jónasson, Winnipeg, 00.
Kaalund, Kr., dr. phil., Khöfn, 05.
Kristján Jónsson, yfirdómari, Rvk, 05.
Lestrarfélag Fljótshlíðar, 05.
Lestrarfélag Austurlandeyinga, 96.
Magnús Helgason, prestur, kennari í Hafnarfirði, 04.
Matth. Þórðarson, stud. mag., Rvk, 04.
Meissner, R., dr., próf., Göttingen, 04.
Mollerup, V., dr. phil., r., Musemsdirektör, Khöfn.
Mogk, E., dr., prófessor, Leipzig, 03.
Montelius, O., dr. phil., Am., Stokkhólmi, 05.
Ólafur Ólafsson, fríkirkjuprestur, Rvk, 81.
Páll E. Ólason, stúdent, Rvk, 05.
Pálmi Pálsson, adjunkt, Rvk, 05.
Pétur Jónsson, blikkari, Rvk, 05.
P. J. Thorsteinsson, konsúll, Ísaf., 00.
Sigfús H. Bjarnarson, konsúll, Ísaf., 94.
Sigurður Gunnarsson, próf., Stykkishólmi, 81.
Sigurður Kristjánss., bóks., r., Rvk, 05.
Sigurður Ólafsson, sýslumaður, Kallaðarnesi, 05.
Sigurður Þórðarson, sýslumaður, Arnarholti, 03.
Staatsbibliothek í München, 05.
Stefán Egilsson, múrari, Rvk, 84.
Steingrímur Thorsteinsson, rektor, r., Rvk, 05.
Steinordt, J. H., V., theol, & phil., dr. (r. n.), Linköping, 93.
Tamm, F. A., dr., docent, Uppsölum, 03.
Tryggvi Gunnarsson, bankastj., komm., dbrm., Rvk., 05.
Valdimar Briem, r., próf., Stóranúpi, 05.
Þóra Jónsdóttir, frú, Rvk, 05.
Þórður J. Thorodds., bankagjk., Rvk, 80.
Þórhallur Bjarnarson, lector, r., dbrm., Rvk, 05.
Þorleifur J. Bjarnason, adjunkt, Rvk, 05.
Þorleifur Jónss , prestur, Skinnastað, 07.
Þorsteinn Benediktss.,pr., Bergþórsh.,98.
Þorsteinn Jónsson, f. héraðslæknir, r., Rvk, 06.

Efnisyfirlit.

Leiðréttingar við Árbók 1905:

Bls. 11, l. 35: utan les: austan. Bls. 37, l. 36: Þverár les: Þurár. Bls. 37, l. 37: nokkur laut les: nokkuð langt. Bls. 40, l. 17: austri les: vestri. Bls. 54, l. 11: neðan les: ofan.

Þingey.

Djúpá

1. Skipapollur.
2. Ullarfoss.
3. Skuldaþingsey.
4-4. Þinglág.
5. Hengingarklettar.
6. Þingstaðurinn.
7. Sandbrotavað.
8. Uppblástur.
9. Vað á kvíslinni.
10. Bjúgey.

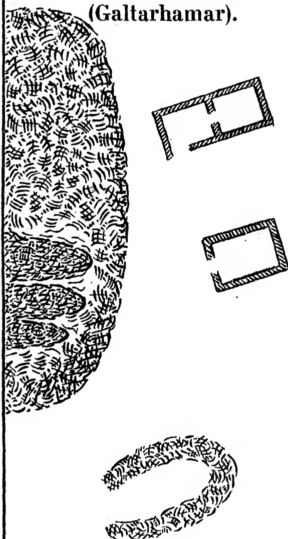
Þingeyjarþingstaður.

a. Þinghóll. b-b. nývirki: bæjartóft o. fl.

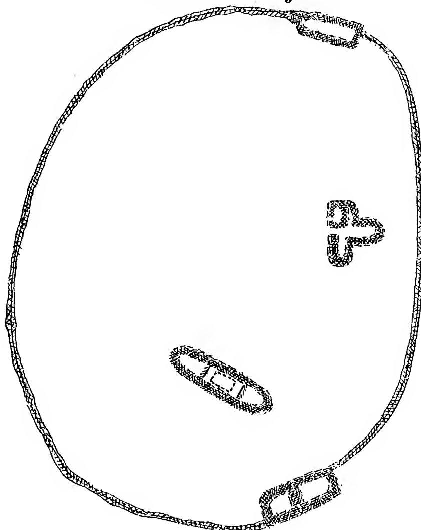
Þingeyraþingstaður (með bæ o. fl.).

1-1. Útsljettaðar tóftir (búðir). 2. dómhringur. 3-3. Gömul gerði og garðar. 4-4. Öskuhaugar og húsarústir. 5-5. bæjarhús. 6. skemmur. 7-7. traðir. 8-8. túngarður. 9. heygarður og fjós. 10-10. fjárhús. 11-11. nýlegar tóftir. 12-12. sljettur. 13..hlaðbrekka og framhald hennar. 14. tóft, sem nýlega er útsljettuð. 15. gamall sáðgarður. 16. kirkja. 17. kirkjugarður. 18. götustígur.

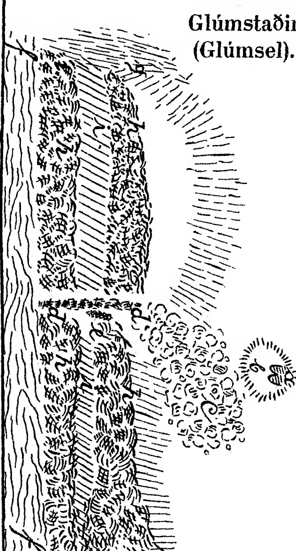
Festarklettur (Galtarhamar).

Böðólfsstaðir á Tjörnesi.

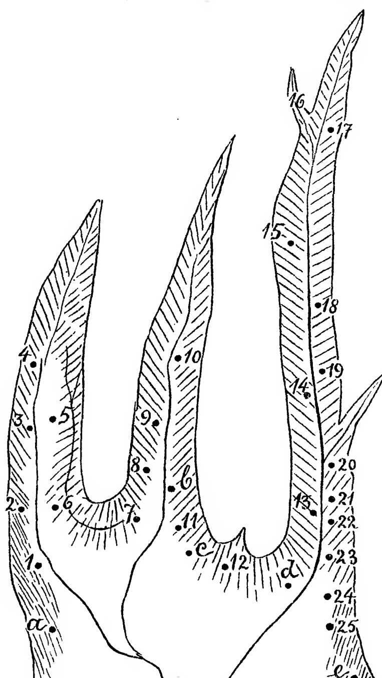

Glúmstaðir. (Glúmsel).

a. Seltóftin.
b. hóll.
c. mýrardrag.
d. gilskora.
e. tóin, sem Gl. hljóp í.
f-f. áin.
g. brekka.
h. hamrar.
i. þrep í hömrum.

Afstöðu-uppdráttur afdala Fnjóskadals.
Tölurnar sýna eyðibýli í sömu röð og textinn.

Bygðir bæir á uppdrættinum:
a. Sörlastaðir. b. Hjaltadalur. c. Snæbjarnarstaðir. d. Tunga. e. Reykir.